

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЗАПОРІЗЬКА
ПОЛІТЕХНІКА»
(повне найменування вищого навчального закладу)
Кафедра Менеджменту

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
до проведення семінарських та практичних занять
Національна та регіональна економіка
(шифр і назва навчальної дисципліни)
для здобувачів вищої освіти за освітньо-науковою програмою
підготовки бакалавр

спеціальність _____ 281 «Публічне управління та адміністрування» _____
(код і найменування спеціальності)

освітня програма (спеціалізація) _____ «Регіональне управління _____
(назва освітньої програми (спеціалізації))

мова навчання _____ державна _____

інститут, факультет, відділення Економіко-гуманітарний інститут.
Факультет економіки та управління
(назва інституту, факультету, відділення)

Методичні вказівки до проведення семінарських та практичних занять з дисципліни «Національна та регіональна економіка» для здобувачів вищої освіти за освітньо-науковою програмою підготовки бакалавр галузі знань 28 *"Публічне управління та адміністрування"* спеціальності 281 *"Публічне управління та адміністрування"* – Запоріжжя: НУЗП, 2020. – 60 с.

Укладач: І.А. Нечаєва доц., канд. екон. наук.

Рецензент: О. Г.Мордвінов д. держ. упр. професор;
О. І. Черниш д. держ. упр, професор

Відповідальний за випуск: Л.С.Кутідзе, доц., канд.екон.наук

Затверджено на засіданні
кафедри менеджменту
Протокол № 10
від “ 12 ” червня 2019 року

Схвалено методичною комісією ФЕУ
Протокол № 21
від “ 04 ”_липня_2019 року

© _____, 20__ рік
© _____, 20__ рік

ЗМІСТ

1. Опис навчальної дисципліни.....	4
2. Мета та завдання навчальної дисципліни.....	4
3. Програма навчальної дисципліни.....	7
4. Теми семінарських занять	9
5. Методичні рекомендації для вирішення задач.....	50
6. Засоби оцінювання.....	53
7. Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти	56
8. Методичне забезпечення.....	58
9. Рекомендована література.....	58
10. Інформаційні ресурси.....	60

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 4	Галузь знань 28 "Публічне управління та адміністрування" (шифр і назва)	нормативна	
Модулів –	Спеціальність: 281 "Публічне управління та адміністрування"	Рік підготовки:	
Змістових модулів –		4-й	4-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання _____		Семестр	
(назва)			
Загальна кількість годин - 120		8-й	8-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 4 самостійної роботи студента - 8	Освітньо-кваліфікаційний рівень: <u>бакалавр</u>	Лекції	
		30 год.	4 год.
		Практичні, семінарські	
		14 год.	4 год.
		Лабораторні	
		год.	год.
		Самостійна робота	
		76 год.	112 год.
		Індивідуальні завдання: год.	
Вид контролю: екзамен			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 33,3%/66,7%

для заочної форми навчання – 7%/93%

1. Мета навчальної дисципліни

Метою викладання дисципліни «Національна та регіональна економіка» є формування теоретичних і практичних знань про закономірності та особливості функціонування національної економіки, сучасний стан і напрямки регіонального розвитку економіки в умовах євроінтеграційних процесів; визначення ролі провідних секторів в структурі національної та

регіональної економіки; обґрунтування організаційно-економічних механізмів управління національною економікою, соціальних, екологічних та зовнішньоекономічних аспектів її функціонування.

Для досягнення мети навчальний процес спрямовано на вивчення широкого кола загальних питань національної та регіональної економіки. Відповідно до мети курсу визначено низку **завдань**:

- розгляд сучасного стану економіки України та її регіонів, перспектив їх розвитку, причин та наслідків економічної політики;
 - вивчення закономірностей та особливостей функціонування національної та регіональної економіки порівняно з економіками інших країн;
 - засвоєння економічних теорій розвитку національної та регіональної економіки;
 - визначення ролі держави в економічній системі країни, методів та інструментів її впливу на економіку;
 - характеристика фінансової системи країни, яка охоплює державні фінанси, банківську систему та небанківські установи;
 - обґрунтування фінансової незалежності регіонів; визначення соціальних результатів економічного розвитку країни і регіонів та суперечності між економічним розвитком й екологією;
 - розгляд сучасного стану і основних напрямів регіонального розвитку економіки;
 - визначення і обґрунтовування пріоритетів та завдань у сферах структурної, регіональної, соціальної, екологічної і зовнішньоекономічної політики;
 - розкриття місця національної економіки у світовому господарстві та питань, пов'язаних з міжнародною конкурентоспроможністю України.
- У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен отримати

Загальні компетентності:

ЗК 1. Здатність вчитися та оволодівати сучасними знаннями.

ЗК 2. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК3. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК4. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК5.Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.

ЗК 6. Здатність працювати в команді.

ЗК 7. Здатність планувати та управляти часом.

ЗК8.Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК13. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів діяльності).

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності:

СК 1. Здатність до соціальної взаємодії, до співробітництва й розв'язання конфліктів.

СК2. Здатність забезпечувати належний рівень вироблення та використання управлінських продуктів, послуг чи процесів.

СК7. Здатність розробляти тактичні та оперативні плани управлінської діяльності.

СК 9. Здатність впроваджувати інноваційні технології.

СК10. Здатність до дослідницької та пошукової діяльності в сфері публічного управління та адміністрування.

Програмні результати навчання

ПР1 Використовувати базові знання з історичних, культурних, політичних, соціальних, економічних засад розвитку суспільства.

ПР13. Використовувати методи аналізу та оцінювання програм сталого розвитку.

ПР14. Уміти коригувати професійну діяльність у випадку зміни вихідних умов.

ПР15. Застосовувати методи контролю якості у сфері професійної діяльності.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретичні засади національної та регіональної економіки

Тема 1. Предмет, метод і завдання національної та регіональної економіки

Предмет і завдання науки про національну та регіональну економіку. Розміщення продуктивних сил і територіальна організація виробництва, їх суть та особливості. Методологічні основи національної та регіональної економіки. Розвиток науки та її основні напрямки.

Тема 2 . Наукові методи розміщення виробництва

Сутність методу, методики та методології розміщення виробництва. Традиційні методи розміщення виробництва. Нові або сучасні методи розміщення виробництва.

Тема 3. Закономірності, принципи та фактори розміщення продуктивних сил та формування економічних регіонів

Поняття закону і закономірності, їх взаємозв'язок. Основні закономірності розміщення продуктивних сил. Принципи розміщення продуктивних сил.

Роль сировинного, водного, споживчого факторів у розміщенні виробництва. Фактори економіко-географічного положення та фактор робочої сили. Вплив науково-технічного прогресу та чинників ринкової кон'юнктури на розміщення виробництва.

Тема 4. Економічне районування та територіальна організація господарства

Регіоналізм у системі соціально-економічного розвитку держави. Економічний район, його головні ознаки, районоутворюючі фактори. Принципи і критерії виділення великих економічних районів. Форми територіальної організації продуктивних сил економічних районів. Мережа економічних районів України.

Тема 5. Регіони у системі територіального поділу праці

Територіальний поділ праці як основа спеціалізації економічних регіонів. Фактори суспільної організації виробництва у регіоні. Спеціалізація економічних регіонів. Суть територіальної та галузевої спеціалізації регіону. Економічна ефективність спеціалізації та її показники.

Тема 6. Сутність, мета і завдання державної регіональної економічної політики. Механізм реалізації державної регіональної економічної політики

Сутність державної регіональної економічної політики. Об'єкти і суб'єкти державної регіональної політики. Основні цілі державної регіональної економічної політики. Завдання державної регіональної політики.

Поняття і суть механізму реалізації державної регіональної економічної політики. Цільова організаційно-правова база реалізації державної регіональної економічної політики. Основні важелі та інструменти механізму реалізації державної регіональної економічної політики. Спеціальні (вільні) економічні зони, як один із засобів реалізації державної регіональної економічної політики державної регіональної економічної політики.

Змістовий модуль 2. Економіка України як цілісна соціально-економічна система

Тема 7. Природно-ресурсний потенціал економіки України та її регіонів

Природно-ресурсний потенціал та його структура. Класифікація природних ресурсів. Економічна оцінка природно-ресурсного потенціалу. Ресурсозбереження як головний напрямок використання природно-ресурсного потенціалу.

Тема 8. Людський потенціал України та її регіонів

Чисельність населення України та показники, що її характеризують. Трудовий потенціал України та його відтворення. Розселення населення та

фактори, що на нього впливають. Міграції населення, їх види та причини. Державна політика зайнятості та її напрямки.

Тема 9. Господарський комплекс України, його структура і трансформація в ринкових умовах

Економіка України як єдиний народногосподарський комплекс. Структура економіки. Особливості галузевої структури економіки

Тема 10. Економіка України, як єдність регіональних соціально-економічних систем

Економічна система регіону як ланка єдиного господарського комплексу. Диференціація регіонів за рівнем розвитку продуктивних сил. Основні проблеми та напрямки соціально-економічного розвитку регіонів.

Тема 11. Інституціональні форми інтеграції у світове господарство

Суть і значення міжнародних зв'язків України. Форми зовнішньоекономічної діяльності. Економічна інтеграція, її суть та форми. Суть та принципи формування механізму зовнішньоекономічної діяльності.

4. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1.	Тема 1. Предмет, метод і завдання національної та регіональної економіки	1	0,3
2.	Тема 2. Наукові методи розміщення виробництва	1	0,3
3.	Тема 3. Закономірності принципи та фактори розміщення продуктивних сил та формування економічних регіонів	1	0,3
4.	Тема 4. Економічне районування та територіальна організація господарства	1	0,3
5.	Тема 5. Регіони у системі територіального поділу праці	1	0,4
6.	Тема 6. Сутність, мета і завдання державної регіональної економічної політики. Механізм реалізації державної регіональної економічної політики	1	0,4
7.	Тема 7. Природно-ресурсний потенціал економіки України та її регіонів	2	0,4
8.	Тема 8. Людський потенціал України та її регіонів	2	0,4

9.	Тема 9. Господарський комплекс України, його структура і трансформація в ринкових умовах	2	0,4
10.	Тема 10. Економіка України, як єдність регіональних соціально-економічних систем	1	0,4
11.	Тема 11. Інституціональні форми інтеграції у світове господарство	1	0,4
Разом		14	4

Семінарське заняття 1. Предмет, метод і завдання національної та регіональної економіки

ПЛАН

1. Предмет і завдання науки про національну та регіональну економіку.
2. Розміщення продуктивних сил і територіальна організація виробництва, їх суть та особливості.
3. Методологічні основи національної та регіональної економіки.
4. Розвиток науки та її основні напрямки.

Контрольні запитання:

1. Які основні значення має термін «національна економіка»?
2. Якими ознаками характеризується національна економіка як явище соціально-економічної реальності?
3. Що є предметом дослідження національної економіки як галузі знань?
4. Які функції виконує національна економіка як наука?
5. Перерахуйте основні економічні науки, з якими національна економіка має тісні взаємозв'язки?
6. Чим відрізняється предмет макроекономіки від предмету національної економіки?
7. Охарактеризуйте основні етапи і тенденції розвитку національної економіки України.
8. У чому особливості й основні завдання сучасного етапу соціально-економічного розвитку України?
9. Які основні показники характеризують розвиток сучасної національної економіки?
10. Як виглядає Україна з позицій основних індексів, що відображають системні зрушення у структурі національного господарства країни?

Тести для самоперевірки:

1. Що вивчає національна економіка:

- A. Історію розвитку економіки певної країни.

- Б. Досліджує питання розвитку окремих галузей народного господарства.
- В. Методологічні питання розвитку економічної життєдіяльності суспільства.
- Г. Соціально-економічні явища і процеси, що протікають в економіці певної країни, а також методологічні підходи щодо їх оптимізації і розробки державної політики з питань розвитку національної господарської системи.

2. У чому проявляються національні особливості економіки певної країни:

- А. Особливостях історичного розвитку й державного устрою.
- Б. Рівні розвитку продуктивних сил, культури, техніки і технології.
- В. Традиціях, менталитеті й внутрішніх чинниках розвитку.
- Г. Усі відповіді правильні.

3. Національна економіка - це наука:

- А. Методологічна.
- Б. Теоретико-економічна.
- В. Природнича.
- Г. Конкретно-економічна.

4. Визначте основні елементи моделі національної економіки:

- А. Продуктивні сили й техніко-економічні відносини.
- Б. Соціально-економічні відносини.
- В. Організаційно-економічні відносини.
- Г. Усі вище вказані елементи.

5. Українські землі перебували в колоніальній залежності від інших держав:

- А. До початку XII ст.
- Б. До кінця XX ст.
- В. До середини XVIII ст.
- Г. До кінця XIX ст.

6. На якому з вказаних нижче етапів економічного розвитку знаходиться сучасна економіка України:

- А. Індустріальне суспільство.
- Б. Інформаційна економіка.
- В. Доіндустріальне суспільство.
- Г. Постіндустріальне суспільство.

7. Головним макроекономічним показником розвитку національної економіки виступає:

- А. Сукупний суспільний продукт
- Б. Національне багатство.
- В. Національний доход.
- Г. Валовий внутрішній продукт.

8. Індекс технологічного розвитку відображає:

- А. Відносну конкурентоспроможність національної економіки на міжнародному ринку.
- Б. Зміни цін на товари і послуги, якими користується населення країни.

В. Роль техніки й науки у розвитку економіки та враховує кількість зайнятого персоналу на НДДКР, кількість патентів й наукових публікацій у розрахунку на мільйон мешканців держави.

Г. Сукупність вироблених і нагромаджених суспільством матеріальних та духовних благ, набутих протягом усього його існування, а також природний потенціал країни.

9. Національне багатство - це:

А. Сукупність вироблених суспільством протягом певного періоду матеріальних благ.

Б. Сукупність нематеріальних благ суспільства, вироблених та накопичених ним протягом усього його історичного розвитку.

В. Сукупність вироблених і нагромаджених суспільством матеріальних та духовних благ, набутих протягом усього його існування, а також природний потенціал країни.

Г. Грошові цінності у вигляді грошових знаків, цінних паперів, усі людські здібності, досягнення у науці та техніці, культурі і спорті, у мистецтві, а також нагромаджений виробничий досвід суспільства (виражається у загальнолюдському знанні).

10. Валовий національний продукт визначається як:

А. Ринкова вартість кінцевих товарів і послуг, вироблених за рік резидентами країни як на її території, так і за її межами (в інших країнах).

Б. Ринкова вартість кінцевих товарів і послуг, вироблених за рік резидентами країни тільки на її території.

В. Сукупна вартість усіх товарів та послуг, вироблених за рік резидентами країни як на її території, так і за її межами (в інших країнах).

Г. Сукупність вироблених суспільством протягом певного періоду матеріальних благ.

Задача 1

Розрахувати Індекс локації виробництва, якщо загальний обсяг продукції регіону становить 500 млн гр. од., а загальний обсяг продукції країни:

- для варіантів 1 – 10: 10 000 млн грошових одиниць;

- для варіантів 11 – 20: 15 000 млн грошових одиниць;

- для варіантів 21 – 30: 8 000 млн грошових одиниць.

Таблиця – Обсяг виробництва продукції, млн грошових одиниць

Вид галузі	Обсяг певного виду продукції, що виробляється в регіоні	Обсяг певного виду продукції, що виробляється в країні
продукції легкої промисловості	80	250

продукції деревообробної промисловості	40	900
продукції сільського господарства	70	800

Задача 2

Основні показники діяльності суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності наведені в таблиці.

Таблиця— Основні показники діяльності суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності

Види економічної діяльності	кількість зайнятих працівників, тис. осіб	обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг), млн грн.
Усього, у тому числі:	12573,8	2941754,3
сільське господарство, мисливство, лісове господарство	877,1	87446,8
промисловість	3523,2	889003,0
будівництво	620,9	87395,8
торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	4071,2	1320559,0
діяльність готелів та ресторанів	254,5	13278,6
діяльність транспорту та зв'язку	1426,5	184557,2
фінансова діяльність	94,5	112388,4
операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	1162,5	218736,1
освіта	42,0	1760,6
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	121,2	6457,4
надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	357,7	19384,7

Визначте:

- виробіток за видами економічної діяльності;
- трудомісткість видів економічної діяльності;
- частку кожного виду економічної діяльності в загальній кількості зайнятих працівників та загальному обсязі реалізованої продукції.

Семінарське заняття 2 . Наукові методи розміщення виробництва

ПЛАН

1. Сутність методу, методики та методології розміщення виробництва.
2. Традиційні методи розміщення виробництва.
3. Нові або сучасні методи розміщення виробництва.

Контрольні запитання:

1. У чому полягали основні положення щодо розвитку національної економіки в роботах представників класичної школи?
2. Назвіть основні положення теорії національної економіки в роботах Г.Шмоллера, В. Зомбарта, М. Вебера, В. Ойкена.
3. Який внесок зробили українські економісти в розвиток теорії національної економіки?
4. Назвіть основні моделі розвитку національної економіки, наведіть їх приклади.
5. Розкрийте специфічні риси перехідної економіки.
6. Назвіть основні особливості моделі економіки України?

Тести для самоперевірки:

1. Представники німецької історичної школи вважали головним:

- А. Розвиток ринкової економіки.
- Б. Розвиток суспільного поділу праці.
- В.Неповторність історичного досвіду кожної країни, її національні особливості.
- Г. Вивчення економіки країни.

2. Про вплив релігії на розвиток духу підприємництва і ініціативи писав:

- А. А.Сміт.
- Б. В. Ойкен.
- В. М. Вебер.
- Г. Ф. Ліст.

3. Автором політики «середнього шляху» є:

- А. А.Сміт.
- Б. В. Ойкен.
- В. М. Вебер.
- Г. Ф. Ліст.

4. Різноманітність моделей національних економік обумовлена:

- А. Особливостями історичного розвитку різних країн та менталітету населення.
- Б. Станом національної економіки і рівнем співвідношення ринку та державного регулювання економіки.
- В. Геополітичним положенням країни в світовій економічній системі.

Г. Всіма попередніми факторами.

5. Згідно з класифікацією світового банку Україна відноситься до групи країн з:

А. З низьким рівнем доходу (менше 755 дол.).

Б. З рівнем доходу нижче середнього (від 756 до 2995 дол.).

В. З рівнем доходу вище середнього (від 2996 до 9265 дол.).

Г. З високим рівнем доходу (більше 9266 дол.).

Задача 1

Економічна активність населення у 2010 році наведена в таблиці.

Таблиця – Економічна активність населення за статтю та місцем проживання у 2010 р.

Період	Економічно активне населення у віці 15–70 рр., тис. осіб			Економічно неактивне населення у віці 15-70 рр., тис. осіб
	Усього	у тому числі		
		зайняті	безробітні	
Усе населення				
I квартал	22 072,2	20 088,4	1 983,8	12 554,9
II квартал	22 093,3	20 338,9	1 754,4	12 533,8
III квартал	22 360,0	20 776,4	1 583,6	12 267,1
IV квартал	21 680,9	19 860,3	1 820,6	12 946,2
рік	22 051,6	20 266,0	1 785,6	12 575,5
Жінки				
I квартал	10 695,9	9 921,2	774,7	7 610,3
II квартал	10 785,8	10 047,6	738,2	7 520,4
III квартал	10 820,3	10 159,5	660,8	7 485,9
IV квартал	10 477,0	9 734,1	742,9	7 829,2
рік	10 694,8	9 965,6	729,2	7 611,4
Чоловіки				
I квартал	11 376,3	10 167,2	1 209,1	4 944,6
II квартал	11 307,5	10 291,3	1 016,2	5 013,4
III квартал	11 539,7	10 616,9	922,8	4 781,2
IV квартал	11 203,9	10 126,2	1 077,7	5 117,0
рік	11 356,8	10 300,4	1 056,4	4 964,1
Міські поселення				
I квартал	15 210,2	13 779,3	1 430,9	9 087,0
II квартал	15 063,0	13 778,2	1 284,8	9 234,3
III квартал	15 208,0	14 114,0	1 094,0	9 089,2
IV квартал	14 854,3	13 495,7	1 358,6	9 442,9
рік	15 083,9	13 791,8	1 292,1	9 213,3

Сільська місцевість				
I квартал	6 862,0	6 309,1	552,9	3 467,9
II квартал	7 030,3	6 560,7	469,6	3 299,5
III квартал	7 152,0	6 662,4	489,6	3 177,9
IV квартал	6 826,6	6 364,6	462,0	3 503,3
рік	6 967,7	6 474,2	493,5	3 362,2

Визначте рівень економічної активності (у %), рівень зайнятості (у %), рівень безробіття (у %) за кварталами та за рік:

- жінок та чоловіків;
- міських поселень та сільської місцевості;
- усього населення, а також темпи приросту економічно активного та неактивного населення України.

Задача 2

Рівень цін товару А у базисному році складає 100 грн, у поточному році – 1400 грн; кількість товару А у базисному році – 900 одиниць; у поточному році – 1200 од. Розрахувати індекс:

- Ласпейреса;
- Пааше;
- Фішера.

Семінарське заняття 3. Закономірності, принципи та фактори розміщення продуктивних сил та формування економічних регіонів ПЛАН

1. Поняття закону і закономірності, їх взаємозв'язок.
2. Основні закономірності розміщення продуктивних сил.
3. Принципи розміщення продуктивних сил.
4. Роль сировинного, водного, споживчого факторів у розміщенні виробництва.
5. Фактори економіко-географічного положення та фактор робочої сили.
6. Вплив науково-технічного прогресу та чинників ринкової кон'юнктури на розміщення виробництва.

Контрольні запитання:

1. Що таке регіон, які його основні ознаки?
2. Охарактеризуйте структуру національної економіки з погляду регіонального простору.
3. Назвіть фактори, що впливають на розміщення економічних одиниць на регіональному просторі.
4. Що розуміють під підприємницьким кліматом регіону?

5. Назвіть складові конкурентоспроможності регіону.
6. На основі яких критеріїв оцінюється інвестиційна привабливість регіону?
7. Що застосовують для формування регіональних комплексів?
8. Охарактеризуйте основні ознаки регіону.
9. Визначте принципи, на яких має вибудовуватися державна стратегія регіонального розвитку.
10. Назвіть основні завдання у проведенні ефективної регіональної політики в Україні.

Тести для самоперевірки:

1. Найбільш визначальними характеристиками регіону є:

- А. Рівень розвитку продуктивних сил певної частини території держави.
- Б. Соціально-економічна самодостатність.
- В. Інтенсивність взаємозв'язків і цілісність складових елементів.
- Г. Все відзначене вище.

2. Виділіть фактор структуризації національної економіки в регіональному просторі, що не впливає на територіальне розміщення економічних одиниць:

- А. Геополітичний.
- Б. Підприємницький клімат.
- В. Територіальний.
- Г. Все відзначене вище.

3. Сукупність ресурсів територіального утворення у контексті проблем регіональної структури національної економіки включає:

- А. Два види ресурсів: природні й людські.
- Б. Три види ресурсів: природні, людські і капітальні.
- В. Чотири види ресурсів: природні, людські, капітальні та технічний розвиток регіону.
- Г. Немає певної визначеності кількості основних видів ресурсів територіального утворення у контексті проблем регіональної структури національної економіки.

4. Території регіонів за елементами природно-кліматичних умов не підрозділяються на:

- А. Комфортні.
- Б. Прекомфортні.
- В. Некомфортні.
- Г. Всі відповіді правильні.

5. Ступінь інвестиційної привабливості регіону може оцінюватися за наступними критеріями:

- А. Інвестиційної активності, інвестиційного потенціалу та інвестиційного ризику.
- Б. Інвестиційного потенціалу та інвестиційної діяльності в регіоні.

В. Інвестиційної діяльності, інвестиційного потенціалу та інвестиційного ризику в регіоні.

Г. Інвестиційної реалізації інвестиційного потенціалу регіону та рівня інвестиційної активності.

6. Районоутворення – це:

А. Процес розподілу територій на відносно цілісні частини.

Б. Об'єктивний процес формування та розвитку регіонів як інтегральних виробничо-територіальних систем.

В. Врахування природних, економічних, соціально-демографічних та історично-етнічних умов і факторів, що впливають на формування регіональних комплексів.

Г. Освоєність і насиченість території.

7. Скільки економічних регіонів покладено в основу мезорайонування:

А. 8.

Б. 10.

В. 17.

Г. 25.

8. У рамках системного підходу до описів регіону може бути застосований такий логічний ланцюг:

А. Структура® властивості® ознаки ®риси® міра вимірювання.

Б. Властивості®ознаки®риси®ступінь розвитку території.

В. Ознаки®риси® характеристики®засіб вимірювання.

Г. Риси®ступінь розвитку території ® характеристики®структура.

9. Визначите основні властивості регіону:

А. Освоєність і насиченість території.

Б. Стійкість, цілісність, комплексність і життєздатність.

В. Всі відповіді правильні.

Г. Немає правильної відповіді.

10. Одними з принципів, що відповідають вимогам європейської структурної політики, і на яких має вибудовуватися національна державна стратегія регіонального розвитку, є:

А. Синергії і субсидіарності.

Б. Партнерства та доповнюваності.

В. Збалансованості та концентрації.

Г. Всі відповіді правильні.

Семінарське заняття 4. Економічне районування та територіальна організація господарства

ПЛАН

1. Регіоналізм у системі соціально-економічного розвитку держави.
2. Економічний район, його головні ознаки, районоутворюючі фактори.

3. Принципи і критерії виділення великих економічних районів.
4. Форми територіальної організації продуктивних сил економічних районів.
5. Мережа економічних районів України.

Задача 1

Споживчі витрати домогосподарств України та некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства становив 588812 млн грн, валові приватні інвестиції – 155815 млн грн, витрати сектору загального державного управління – 184014 млн грн. При цьому країна отримала від експорту 423564 млн грн і здійснила виплати за імпорт на суму 438860 млн грн. Також відомо, що амортизація основного капіталу становила 107204 млн грн. Визначте:

- валовий внутрішній продукт;
- чистий внутрішній продукт;
- обсяг чистих інвестицій.

Задача 2

Викиди забруднюючих речовин та парникових газів у атмосферу від пересувних джерел забруднення надано в таблиці.

Визначте:

- темп приросту обсягів викидів;
- частку кожного виду викидів в загальній кількості.

Поясніть, чим обумовлені відповідні зміни.

Таблиця – Викиди забруднюючих речовин та парникових газів у атмосферу від пересувних джерел забруднення у 2010 р., т

	2010 р.	+/- 2010р./ 2009р.
Викиди забруднюючих речовин та парникових газів – всього, у т.ч.:	2546413,1	31576,2
- автомобільним транспортом	2313759,9	28704,5
- залізничним транспортом	52405,9	231,9
- авіаційним транспортом	11595,3	907,3
- водним транспортом	11250,5	-574,4
- виробничою технікою	157401,5	2306,9
Крім того, викиди діоксиду вуглецю	33188869,4	838148,4
- автомобільним транспортом	25627263,4	578433,3
- залізничним, авіаційним, водним транспортом та виробничою технікою	7561606,0	259715,1

Задача 3

Характеристика варіантів природоохоронних заходів наведена в таблиці. Порівняти економічну ефективність природоохоронних затрат та економічні

результати природоохоронних заходів, якщо природоохоронні заходи характеризуються однаковими періодами будівництва (реконструкції), а також термінами експлуатації.

Таблиця – Характеристика варіантів природоохоронних заходів

	Захід № 1	Захід № 2	Захід № 3
Капіталовкладення на природоохоронний захід, тис. грн.	120	100	80
Поточні багаторазові витрати, тис. грн.	5	7	9
Обсяг збитків до впровадження заходів, тис. грн.	200	150	140
Обсяг збитків після впровадження заходів, тис. грн.	50	40	20
Приріст доходу	60	50	40

Семінарське заняття 5. Регіони у системі територіального поділу праці

ПЛАН

1. Територіальний поділ праці як основа спеціалізації економічних регіонів.
2. Фактори суспільної організації виробництва у регіоні.
3. Спеціалізація економічних регіонів.
4. Суть територіальної та галузевої спеціалізації регіону.
5. Економічна ефективність спеціалізації та її показники.

Практичне заняття

ПРОБЛЕМНІ РЕГІОНИ

Ситуаційне завдання 1 ПРОБЛЕМНІ РЕГІОНИ

Мета: визначити сутність поняття «проблемний регіон»;

вивчити типи проблемних регіонів;

розглянути характерні риси і класифікацію слаборозвинених (відсталіх) регіонів, депресивних регіонів, старопромислових регіонів;

визначити заходи щодо стимулювання розвитку проблемних регіонів різного типу;

охарактеризувати стратегічні альтернативи розвитку старопромислових регіонів і монофункціональних міст;

визначити слаборозвинені (відсталі), депресивні, старопромислові регіони і монофункціональні міста України.

Теоретичні питання:

1. Слаборозвинені (відсталі) регіони: визначення поняття, характерні риси, заходи стимулювання розвитку. Відсталі регіони України.

2. Депресивні регіони:

- 2.1. Визначення поняття та ознаки депресивних територій.
- 2.2. Класифікація і типологія депресивних регіонів.
- 2.3. Заходи щодо стимулювання розвитку депресивних територій.
- 2.4. Депресивні регіони України.

3. Старопромислові регіони:

3.1. Визначення поняття, характерні риси і класифікація старопромислових регіонів.

3.2. Старопромислові регіони України.

3.3. Стратегічні альтернативи розвитку старопромислових регіонів.

4. Монофункціональні міста:

4.1. Визначення поняття і характерні риси.

4.2. Монофункціональні міста України, їх класифікація і проблеми.

4.3. Заходи щодо стимулювання розвитку монофункціональних міст.

5. *Покинуті території (brownfields)*: визначення поняття, характерні риси, причини виникнення, класифікація, проблеми, стратегії розвитку.

Завдання до практичної роботи:

1. Побудуйте схему класифікації депресивних регіонів за будь-яким з підходів – згідно Закону «Про стимулювання розвитку регіонів», за В. С. Коломійчуком, згідно Інституту реформ, за Я. В. Шевчуком тощо (*на вибір студента*). Поясніть сутність виділених видів депресивних регіонів.

2. Згідно Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів», депресивними є ті регіони, в яких протягом останніх п'яти років середній показник обсягу валового регіонального продукту (ВРП) на душу населення був найнижчим. Проаналізуйте та доповніть дані табл. 2. Виділіть жовтим кольором для кожного року регіони України з найнижчими показниками обсягу ВРП на душу населення (понад 25 % нижче середньоукраїнського показника). Всі розрахунки слід зазначити нижче (за прикладом для 2010 року). Письмово зробіть висновки, зазначивши депресивні регіони України станом на 2018 рік.

Розрахунки для 2010 року:

$25\% \text{ від } 23600 \text{ грн.} = 5900 \text{ грн.}$

$23600 \text{ грн.} - 5900 \text{ грн.} = 17700 \text{ грн.}$

Депресивними в 2010 році будуть усі регіони з ВРП на душу населення менше 17700 грн.

Таблиця 2 Динаміка валового регіонального продукту протягом 2010-20__ років, грн. на душу населення

Регіони України	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Україна	23600	28488	32002	33473	36904	46413	55899	70233	84235
АР Крим	16507	19467	22675	23595	...	...	...	...	...
Вінницька	14332	17768	20253	22303	27249	37270	46615	58384	71104
Волинська	13916	16993	19249	19817	23218	30387	34310	49987	58297
Дніпропетровська	34709	42068	44650	46333	53749	65897	75396	97137	114784
Донецька	28986	36446	38907	37830	27771	26864	32318	39411	45959
Житомирська	14616	17184	19551	20286	23678	30698	38520	49737	62911
Закарпатська	12278	14455	17088	17044	19170	22989	25727	34202	41706
Запорізька	23657	27567	30656	30526	37251	50609	59729	75306	85784
Івано-Франківська	14814	19386	23379	24022	27232	33170	37220	46312	57033
Київська	26140	34420	40483	39988	46058	60109	74216	90027	112521
Кіровоградська	15533	19918	22082	25533	29223	39356	47469	55183	67763
Луганська	19788	25067	25950	24514	14079	10778	14251	13883	16301
Львівська	16353	20490	24387	24937	28731	37338	45319	58221	70173
Миколаївська	20276	23402	24838	27355	30357	41501	50091	60549	70336
Одеська	22544	25748	27070	29118	31268	41682	50159	62701	72738
Полтавська	29652	35246	38424	39962	48040	66390	81145	106248	123763
Рівненська	13785	16735	18860	19003	24762	30350	33958	42038	49044
Сумська	15711	19800	21722	23517	26943	37170	41741	51419	62955
Тернопільська	11713	15055	16644	16819	20228	24963	29247	38593	46833
Харківська	23639	27966	29972	31128	35328	45816	57150	69489	86904
Херсонська	14346	16990	17910	19311	21725	30246	36585	45532	52922
Хмельницька	13602	17260	19920	20165	24662	31660	37881	49916	59583
Черкаська	17325	21082	24558	26168	30628	40759	48025	59697	76904
Чернівецька	10939	13228	14529	15154	16552	20338	23365	31509	37441
Чернігівська	15406	19357	22096	22603	26530	35196	41726	55198	69725
Київ	70424	79729	97429	109402	124163	155904	2E+05	238622	283097
Севастополь	20455	24564	25872	28765	...	...	...	...	...

3. В Законі України «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку малих міст» від 04. 03. 2004 р. № 1580-IV зазначено, що галузями спеціалізації монофункціональних міст є гірничодобувна промисловість, енергетика, переробка сільськогосподарської сировини тощо. В Україні нараховується 111 монофункціональних міст з чисельністю населення до 50 тис. осіб. До них належать:

– індустріальні центри: вугледобування – 32 міста, видобутку рудної й нерудної сировини – 7, енергетики – 9, обробної промисловості – 27, хімічної й нафтопереробної промисловості – 6 міст;

– аграрно-індустріальні центри – 18 міст;

– транспортні центри – 9 міст;

– лікувально-оздоровчі центри – 2 міста;

– центр художніх промислів – 1 місто (*Джерело*: Закон України від 04. 03. 2004 р. № 1580-IV «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку малих міст»: за станом на 10. 06. 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1580-15>).

Наведіть приклади малих монофункціональних міст України кожної із зазначених галузей спеціалізації.

4. Ознайомтеся зі стратегічними альтернативами розвитку старопромислових регіонів і монофункціональних міст (адаптація до зовнішнього середовища, інноваційна активність, дотування і субсидування, розселення, орієнтація на сферу послуг) Складіть таблицю, на якій відобразить види стратегічних альтернатив розвитку старопромислових регіонів (СПР) і монофункціональних міст та їхню сутність (особливості, напрями стратегії). Виберіть будь-який старопромисловий регіон та монофункціональне місто України. Яка стратегічна альтернатива розвитку їм підходить найбільше (окремо для кожного)? Відповідь обґрунтуйте.

Стратегії регіонального розвитку СПР

СПР	Головна мета стратегії (місія)	Стратегічні цілі

5. В розвинених країнах світу в XX ст. сформувався цілий ряд старопромислових регіонів – Рурський і Саарський в Німеччині; Верхньо-Сілезький в Польщі; Північний район, Ельзас і Лотарингія у Франції; провінція Штирія в Австрії; Південний Уельс, Ланкашир, Йоркшир, Західний Мідленд в Великобританії; «іржавий пояс» в США; район Моравії–Сілезії в північно-східній частині Чехії і Північно-Західний район тощо. Вивчіть досвід країн світу з вирішення проблем розвитку старопромислових регіонів та наведіть

приклади заходів стимулювання розвитку старопромислових регіонів будь-якої країни (*на вибір студента*).

6. Зробіть стислу характеристику будь-якої покинутої території (brownfields) України за таким планом:

- загальні відомості (назва, місцезположення, короткі історичні дані);
- причини виникнення
- сучасний стан;
- проблеми і стратегії розвитку.

Семінарське заняття 6. Сутність, мета і завдання державної регіональної економічної політики. Механізм реалізації державної регіональної економічної політики

ПЛАН

1. Сутність державної регіональної економічної політики.
2. Об'єкти і суб'єкти державної регіональної політики.
3. Основні цілі державної регіональної економічної політики. Завдання державної регіональної політики.
4. Поняття і суть механізму реалізації державної регіональної економічної політики.
5. Цільова організаційно-правова база реалізації державної регіональної економічної політики.
6. Основні важелі та інструменти механізму реалізації державної регіональної економічної політики.
7. Спеціальні (вільні) економічні зони, як один із засобів реалізації державної регіональної економічної політики державної регіональної економічної політики.

Практичне заняття

РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА: поняття, цілі, принципи, об'єкти, суб'єкти, механізми, моделі, види

Мета: розглянути теоретичні аспекти регіональної політики (поняття, цілі, завдання, принципи, об'єкти, суб'єкти, механізми, моделі, класифікацію за різними критеріями);

висвітлити основні положення «Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки».

Теоретичні питання

1. Цілі і завдання регіональної політики в Україні.
2. Принципи регіональної політики в Україні.
3. Об'єкти і суб'єкти регіональної політики.
4. Механізми реалізації регіональної політики.

5. Моделі регіональної політики.
6. Класифікація регіональної політики за різними критеріями.
7. «Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки» – головний документ для організації та проведення регіональної політики в Україні.

Завдання до практичної роботи:

1. Як співвідносяться поняття «регіональна політика» і «державна політика», «регіональна політика» і «політика регіонів»? Дайте визначення понять, заповніть табл.

Таблиця

Визначення понять, дотичних поняттю «регіональна політика»

Поняття	Визначення поняття
Державна політика	
Регіональна політика	
Політика регіонів	

2. Що таке суб'єкти регіональної політики? Хто ними є? Заповніть схему «Суб'єкти регіональної політики України» (рис.).

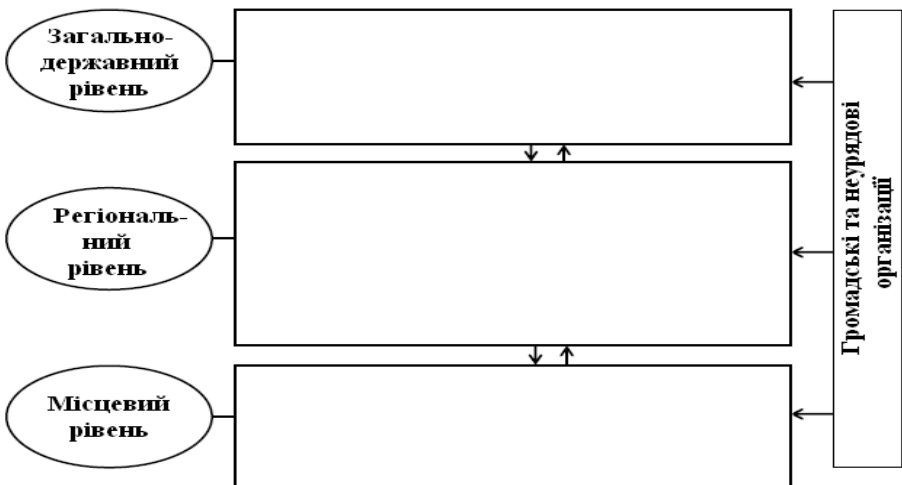

Рис. Суб'єкти регіональної політики України

3. Розгляньте класифікацію регіональної політики за різними критеріями. Заповніть табл.

Таблиця

Види регіональної політики

Критерій	Види регіональної політики
за цільовою спрямованістю на певну складову соціально-економічної системи регіону	
за цілями застосування	
за засобами реалізації	
за механізмами реалізації	
за особливостями і характером дії механізму та інструментів регіональної політики	
за адресатом	

4. Користуючись попередньою табл., визначте вид державної регіональної політики України:

—за цілями застосування — _____

—за особливостями і характером дії механізму та інструментів регіональної політики _____

—модель регіональної політики _____

5. У 2020 році в Україні була прийнята «Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки» (Джерело: Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-п#Text>), яка визначила теоретико-методичні основи проведення регіональної політики в Україні на наступні 5 років, в т.ч. її цілі. Ознайомтеся з цілями державної регіональної політики України на період 2021-2027 роки.

Заповніть табл., вказавши цілі та завдання державної регіональної політики.

Таблиця

Цілі розвитку України, Запорізької області та міста Запоріжжя на 2021-2027 роки

Цілі державної регіональної політики України на 2021-2027 роки (згідно «Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки»)	Стратегічні пріоритети розвитку <u>Запорізької</u> області на на 2021-2027 роки (згідно «Стратегії розвитку <u>Запорізької</u> області на період до 2027 року»)	Стратегічні цілі розвитку міста <u>Запоріжжя</u> на період до 2028 року (згідно «Стратегії розвитку міста <u>Запоріжжя</u> до 2028 року»)

Семінарське заняття 7. Природно-ресурсний потенціал економіки України та її регіонів

ПЛАН

1. Природно-ресурсний потенціал та його структура.
2. Класифікація природних ресурсів.
3. Економічна оцінка природно-ресурсного потенціалу.
4. Ресурсозбереження як головний напрямок використання природно-ресурсного потенціалу.

Контрольні запитання:

1. Охарактеризуйте найбільш поширені підходи до визначення економічного потенціалу окремих територій країни.
2. Наведіть приклад регіонів України з високим, середнім і низьким загальним природно-ресурсним потенціалом.
5. Охарактеризуйте методи оцінки лісових ресурсів.

Тести для самоперевірки:

1. До матеріальної частини національного багатства належать.

- А. Уміння і навички.
- Б. Матеріальні запаси для потреб оборони.
- В. Літературні цінності.
- Г. Всі відповіді правильні.

2. До складу природно-ресурсного потенціалу не входять.

- А. Земельні ресурси.
- Б. Інформаційні ресурси.
- В. Рекреаційні ресурси.
- Г. Трудові ресурси.

3. Високою забезпеченістю паливно-енергетичними ресурсами характеризується:

- А. Донецька, Луганська області.
- Б. Миколаївська, Херсонська області.
- В. Житомирська, Волинська області.
- Г. Харківська, Київська області.

4. Мінеральні ресурси характеризуються.

- А. Інтегральним показником якості життя населення.
- Б. Обсягом виробленої сільськогосподарської продукції на 1 га ріллі.
- В. Кількістю санаторіїв і пансіонатів.
- Г. Немає вірної відповіді.

5. Природні умови – це сили природи, які:

- А. Беруть активну участь у виробничій і невиробничій діяльності людей.
- Б. Не беруть безпосередньої участі у виробничій і невиробничій діяльності людей.
- В. Взагалі не мають впливу на виробничу і невиробничу діяльність людей.

Г. Беруть участь у виробничій і невиробничій діяльності людей, але не мають впливу на неї.

6. Для оцінки родовищ, що вже експлуатуються або намічені до розробки, коли визначена проектна продуктивність гірничодобувного комплексу, використовують:

А. Рентний спосіб.

Б. Витратний спосіб.

В. Спосіб оцінки за валовим продуктом.

Г. Використовують комплексну оцінку.

7. Найпоширеніший спосіб оцінки земельних ресурсів - це:

А. Результативний.

Б. Ринковий.

В. Витратний.

Г. Рентний.

Семінарське заняття 8. Людський потенціал України та її регіонів ПЛАН

1. Чисельність населення України та показники, що її характеризують.
2. Трудовий потенціал України та його відтворення.
3. Розселення населення та фактори, що на нього впливають.
4. Міграції населення, їх види та причини.
5. Державна політика зайнятості та її напрямки.

Контрольні запитання:

1. Наведіть показники, за допомогою яких оцінюються компоненти якості життя населення.
2. Які основні риси витратного і результатного підходів до оцінки трудового потенціалу?

Тести для самоперевірки:

1. Відтворення індивідуального трудового потенціалу включає.

А. Адаптацію до різних видів трудової діяльності.

Б. Використання трудового потенціалу в трудовій діяльності.

В. Отримання освіти.

Г. Правильні відповіді А та В.

2. Результативний підхід до оцінки трудового потенціалу ґрунтується на:

А. Сукупності витрат, пов'язаних з формуванням трудового потенціалу в конкретних соціально-економічних умовах.

Б. Аналізі доходів на душу населення.

В. Оцінці вартості створюваного продукту.

Г. Оцінці результативності трудової діяльності.

3. Найвищий рівень зайнятості в Україні спостерігається в наступній галузі промисловості:

- А. Металургія.
- Б. Харчова промисловість.
- В. Легка промисловість.
- Г. Деревообробна промисловість.

Практичне заняття

ДЕМОГРАФІЧНІ ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Мета: розглянути сутність поняття «проблеми регіонального розвитку», виділити види проблем регіонального розвитку; визначити, які проблеми регіонального розвитку характерні для України; розглянути демографічні проблеми регіонального розвитку України: сутність, причини, наслідки, можливі шляхи вирішення.

Питання для обговорення:

1. Проблеми регіонального розвитку: сутність поняття, класифікація.
2. Демографічна ситуація в Україні та її регіональні відмінності (народжуваність, смертність, природний приріст, статева структура, вікова структура, шлюбність, розлучуваність, тривалість життя).
3. Міграційний рух населення України та його регіональні відмінності. Міграційна привабливість регіонів.
4. Демографічні проблеми регіонального розвитку України – низька народжуваність («виродження» нації), висока смертність («вимирання» нації), від’ємний природний приріст (депопуляція населення), висока дитяча смертність, низький сумарний коефіцієнт народжуваності, майже найнижча в Європі очікувана тривалість життя при народженні, деформація статевовікової структури населення («старіння» населення, високий медіанний вік населення, переважання жінок), низька шлюбність, висока розлучуваність тощо. Проблеми депопуляції і старіння населення в регіонах України.
5. Міграційні проблеми регіонального розвитку України – еміграція населення з сільської місцевості до міської, трудова еміграція населення України до країн світу, «витік мізків», «витік «м’язів» тощо. Наслідки міграцій.
6. Внутрішньо переміщені особи в Україні: причини появи, сучасний стан, динаміка, проблеми адаптації, заходи з їх підтримки.
7. Регіональна демографічна політика в Україні.

Завдання до практичної роботи:

1. Проблеми регіонального розвитку можна класифікувати за цілим рядом ознак – генезисом, тобто за особливостями виникнення чи зародження;

місцем виникнення чи зародження; тривалістю існування до початку пом'якшення чи нейтралізації; обсягом коштів, які необхідні для їх нейтралізації чи вирішення; диспропорціями, що вони породжують, тощо. Побудуйте схему класифікації проблем регіонального розвитку за 3-4 критеріями.

2. Обрахуйте коефіцієнт природного приросту (скорочення) України в 1990-20__ роках, абсолютний приріст (скорочення) населення та питому вагу природного приросту в ньому за прикладом (там, де міграційний і природний приріст мають протилежний знак, вважати питому вагу природного приросту 100 %, якщо переважає природний приріст, і 0 %, якщо переважає міграційний приріст). Побудуйте графіки динаміки абсолютного приросту населення України та питомої ваги природного приросту в ньому протягом 1990-20__ років (за двома вертикальними осями: за основною – абсолютний приріст стовпчиковою діаграмою, за допоміжною – питому вагу графіком). Користуючись даними табл. 1-3 та зробленими графічними побудовами, доведіть, що для України характерна депопуляція населення (*письмово*). Що таке «демографічний хрест» («слов'янський хрест»)? Коли він настав в Україні? Чому так називається?

Таблиця 1

Динаміка чисельності населення України протягом 1990-2018 років, на 1 січня відповідного року (за даними Держслужби статистики України)

Роки	Чисельність населення, тис. осіб	Роки	Чисельність населення, тис. осіб
1990	51838,5	2005	47280,8
1991	51944,4	2006	46929,5
1992	52056,6	2007	46646
1993	52244,1	2008	46372,7
1994	52114,4	2009	46143,7
1995	51728,4	2010	45962,9
1996	51297,1	2011	45778,5
1997	50818,4	2012	45633,6
1998	50370,8	2013	45553,0
1999	49918,1	2014	45426,2
2000	49429,8	2015 ²	42928,3
2001	48923,2	2016 ²	42760,5
2002 ¹	48457,1	2017 ²	42584,5
2003	48003,5	2018 ^{2,3}	42403,0
2004	47622,4	2019	

Таблиця 2

Динаміка демографічних показників населення України протягом 1990-2016 років (за даними Держслужби статистики України)

Роки	Загальний коефіцієнт	Загальний коефіцієнт смертності,	Коефіцієнт природного	Сумарний коефіцієнт	Коефіцієнт смертності	Очікувана тривалість життя при
------	----------------------	----------------------------------	-----------------------	---------------------	-----------------------	--------------------------------

	народжу- ваності, ‰	‰	приросту (скорочення), ‰	народжу- ваності ¹	дітей у віці до 1 року ²	народжені, років
1990	12,7	12,1		1,850	12,8	70,42
1991	12,1	12,9		1,776	13,9	69,56
1992	11,4	13,4		1,674	14,0	68,97
1993	10,7	14,2		1,562	14,9	68,29
1994	10,0	14,7		1,468	14,5	67,66
1995	9,6	15,4		1,398	14,7	66,79
1996	9,2	15,2		1,335	14,3	67,08
1997	8,7	14,9		1,272	14,0	67,66
1998	8,4	14,4		1,211	12,8	68,50
1999	7,8	14,9		1,127	12,8	68,07
2000	7,8	15,4		1,116	11,9	67,72
2001	7,7	15,3		1,078	11,3	67,89
2002	8,1	15,7		1,095	10,3	68,32 ⁴
2003	8,5	16,0		1,172	9,6	68,24 ⁴
2004	9,0	16,0		1,218	9,5	68,22 ⁴
2005	9,0	16,6		1,213	10,0	67,96 ⁴
2006	9,8	16,2		1,310	9,8	68,10 ⁴
2007	10,2	16,4		1,345	11,0	68,25 ⁴
2008	11,0	16,3		1,458	10,0	68,27 ⁴
2009	11,1	15,3		1,473	9,4	69,29 ⁴
2010	10,8	15,2		1,443	9,1	70,44 ⁴
2011	11,0	14,5		1,459	9,0	71,02
2012	11,4	14,5		1,531	8,4	71,15
2013	11,1	14,6		1,506	8,0	71,37
2014 ³	10,8	14,7		1,498	7,8	71,37
2015 ³	10,7	14,9		1,506	7,9	71,38
2016 ³	10,3	14,7		1,466	7,4	71,68
2017						
2018						
2019						

¹ На одну жінку.

² На 1000 живонароджених.

³ Без урахування тимчасово окупованих територій Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

⁴ Дані розраховано за два суміжні роки.

Таблиця 3

Природний, міграційний та абсолютний приріст (скорочення) населення України (за даними Держслужби статистики України)

Роки	Природний приріст (скорочення), тис. осіб	Міграційний приріст (скорочення), тис. осіб	Абсолютний приріст (скорочення), тис. осіб	Питома вага природного руху в абсолютному прирості (скороченні) населення, %
1990	27,6	78,3	105,9	26,1
1991	-39,1	151,3		0,0
1992	-100,3	287,8		

1993	-184,2	54,5		100,0
1994	-243,1	-142,9		
1995	-299,7	-131,6		
1996	-309,5	-169,2		
1997	-311,6	-136,0		
1998	-300,7	-152,0		
1999	-350,0	-138,3		
2000	-373,0	-133,6		
2001	-369,5	-152,2		
2002	-364,2	-33,8		
2003	-356,8	-24,2		
2004	-334,0	-7,6		
2005	-355,9	4,6		
2006	-297,7	14,2		
2007	-290,2	16,8		
2008	-243,9	14,9		
2009	-194,2	13,4		
2010	-200,5	16,1		
2011	-162,0	17,1		
2012	-142,4	61,8		
2013	-158,7	31,9		
2014 ¹	-166,4	22,6		
2015 ¹	-183,0	14,2		
2016 ¹	-186,6	10,6		
2017				
2018				
2019				
РАЗОМ				

¹ Без урахування тимчасово окупованих територій Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

3. В табл. 4 (як приклад) представлені коефіцієнти народжуваності, смертності (в т.ч. дитячої), природного приросту населення, сумарний коефіцієнт народжуваності та очікувана тривалість життя при народженні за регіонами України в 2016 році.

Таблиця 4

Демографічні показники населення за регіонами України в 2016 році
(за даними Держслужби статистики України)

Регіони України	Загальні коефіцієнти, ‰		Коефіцієнт природного приросту (скорочення), ‰	Коефіцієнт смертності дітей у віці до 1 року ²	Сумарний коефіцієнт народжуваності ³	Очікувана тривалість життя при народженні, років
	народжуваності	смертності				
Україна ¹	10,3	14,7	-4,4	7,4	1,466	71,68
<i>області</i>						
Вінницька	9,6	15,4	-5,8	6,6	1,432	72,47

Волинська	12,5	13,0	-0,5	7,0	1,731	71,76
Дніпро-петровська	9,6	16,4	-6,8	8,0	1,412	70,19
Донецька ⁴	...	...	...	8,8	...	...
Житомирська	10,4	16,2	-5,8	7,9	1,544	70,14
Закарпатська	12,7	12,2	0,5	10,4	1,766	70,92
Запорізька	9,0	16,1	-7,1	6,6	1,344	71,26
Івано-Франківська	10,6	12,5	-1,9	6,7	1,463	73,72
Київська	11,0	16,3	-5,3	5,1	1,576	70,23
Кіровоградська	9,1	16,8	-7,7	9,4	1,430	70,30
Луганська ⁴	...	...	...	9,0	...	...
Львівська	10,7	12,7	-2,0	6,7	1,492	73,55
Миколаївська	9,3	15,1	-5,8	8,1	1,387	70,67
Одеська	11,1	14,1	-3,0	7,9	1,592	70,83
Полтавська	8,7	17,1	-8,4	5,9	1,329	71,33
Рівненська	13,5	12,5	1,0	8,3	1,863	71,56
Сумська	8,0	16,9	-8,9	6,5	1,208	71,68
Тернопільська	9,4	14,1	-4,7	5,2	1,320	73,69
Харківська	8,9	15,6	-6,7	7,4	1,273	71,46
Херсонська	10,2	15,5	-5,3	9,9	1,501	70,16
Хмельницька	9,9	15,5	-5,6	6,6	1,495	72,31
Черкаська	8,6	16,4	-7,8	8,4	1,306	72,07
Чернівецька	11,2	12,7	-1,5	8,9	1,515	73,34
Чернігівська	8,2	18,5	-10,3	9,2	1,290	70,65
<i>міста</i>						
Київ	12,5	10,5	2,0	5,5	1,569	74,21

¹ Без урахування тимчасово окупованих територій Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

² На 1000 живонароджених.

³ На одну жінку.

⁴ Здійснення розрахунків є некоректним у зв'язку з відсутністю інформації по частині зони проведення антитерористичної операції.

За аналогією скласти таблицю для поточного року.

Виділіть у таблиці:

червоним фоном:

- регіони з найнижчим загальним коефіцієнтом народжуваності (9,0 ‰ і менше);
- регіони з найвищим загальним коефіцієнтом смертності (16,5 ‰ і більше);
- регіони з найнижчим коефіцієнтом природного приросту (-7,0 ‰ і менше);
- регіони з найвищим коефіцієнтом дитячої смертності (9,0 ‰ і більше);
- регіони з найнижчим сумарним коефіцієнтом народжуваності (менше 1,300);

– регіони з найнижчою очікуваною тривалістю життя при народженні (нижче 70,50 років);

зеленим фоном:

– регіони з найвищим загальним коефіцієнтом народжуваності (12,0 ‰ і більше);

– регіони з найнижчим загальним коефіцієнтом смертності (менше 13,0 ‰);

– регіони з найвищим коефіцієнтом природного приросту (-1,0 ‰ і більше);

– регіони з найнижчим коефіцієнтом дитячої смертності (6,0 ‰ і менше);

– регіони з найвищим сумарним коефіцієнтом народжуваності (більше 1,650);

– регіони з найвищою очікуваною тривалістю життя при народженні (73,00 років і вище).

Які причини обумовили такі регіональні особливості народжуваності, смертності, природного приросту та очікуваної тривалості життя населення України? (*усно*)

Користуючись даними таблиці виявіть регіональні особливості вирождення, вимирання та депопуляції населення, письмово відповівши на наступні питання:

а) для яких регіонів України вирождення, вимирання та депопуляція населення не є проблемою регіонального розвитку?

б) для яких регіонів України проблема вирождення, вимирання та депопуляції населення стоїть найбільш гостро?

Відповідь обґрунтуйте.

4. Користуючись даними табл. 5, доведіть, що для України характерно старіння населення (*письмово*). З якого року частка населення у віці 60+ стала перевищувати частку населення молодших вікових груп (0-15 років), а частка населення у віці 65+ – перевищувати частку населення у віці 0-14 років? Яке старіння характерне для України – «старіння зверху» чи «старіння знизу»?

Таблиця 5

Розподіл постійного населення України за окремими віковими групами в 1990-20__ роках, на 1 січня відповідного року (за даними Держслужби статистики України)

Роки	Розподіл постійного населення України за окремими віковими групами, %					
	за методологією МОП			за національною методологією		
	0-14 років	15-64 років	65 років і старше	0-15 років	16-59 років	60 років і старше
1990	21,5	66,5	12,0	22,9	58,8	18,3
1991	21,4	66,4	12,3	22,8	58,6	18,7
1992	21,2	66,2	12,6	22,6	58,6	18,8

1993	21,0	66,1	12,9	22,4	58,8	18,7
1994	20,8	65,9	13,3	22,2	59,3	18,5
1995	20,5	65,9	13,6	21,9	59,6	18,4
1996	20,1	66,0	13,9	21,6	59,8	18,6
1997	19,7	66,3	14,0	21,2	59,9	19,0
1998	19,3	66,7	14,1	20,7	59,6	19,6
1999	18,6	67,5	13,9	20,2	59,5	20,2
2000	17,9	68,2	13,9	19,5	59,8	20,7
2001	17,2	68,7	14,1	18,8	60,1	21,1
2002 ¹	16,5	69,1	14,5	18,1	60,4	21,4
2003	15,8	69,1	15,0	17,4	61,3	21,3
2004	15,3	69,2	15,5	16,8	62,2	21,0
2005	14,8	69,2	15,9	16,3	63,0	20,8
2006	14,5	69,3	16,2	15,8	63,8	20,4
2007	14,2	69,4	16,4	15,5	64,1	20,3
2008	14,1	69,7	16,3	15,3	64,4	20,3
2009	14,1	70,0	15,9	15,2	64,4	20,4
2010	14,2	70,2	15,7	15,3	64,1	20,7
2011	14,2	70,5	15,3	15,3	63,8	20,9
2012	14,4	70,4	15,2	15,4	63,5	21,2
2013	14,6	70,2	15,2	15,5	63,1	21,4
2014	14,8	69,9	15,3	15,7	62,7	21,6
2015 ²	15,1	69,3	15,6	15,9	62,2	21,8
2016 ²	15,2	68,9	15,9	16,1	61,8	22,1
2017 ²	15,4	68,4	16,2	16,2	61,3	22,5
2018						
2019						

¹ За даними Всеукраїнського перепису населення на 5 грудня 2001 року.

² Без урахування тимчасово окупованих територій Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

5. В табл. 6 (як приклад) представлені дані про статеву-вікову структуру населення за регіонами України на 1 січня 2017 року. Виділіть у таблиці:

червоним фоном:

– регіони, в яких частка населення у віці 65+ і більше перевищує частку населення у віці 0-14 років;

– регіони з найвищим демографічним навантаженням (вище 650 ‰);

– регіони з найвищим середнім віком населення (вище 42,0 років);

– регіони, в яких на 1000 жінок припадає 845 чоловіків і менше;

зеленим фоном:

– регіони з найнижчим демографічним навантаженням (нижче 610 ‰);

– регіони з найнижчим середнім віком населення (нижче 39,0 років);

– регіони, в яких на 1000 жінок припадає 890 чоловіків і більше.

Які причини обумовили такі регіональні особливості статеву-вікової структури населення України? (*усно*)

За аналогією скласти таблицю для поточного року.

Користуючись даними таблиці, виявіть регіональні особливості старіння населення і деформації статеві структури населення, письмово відповівши на наступні питання:

а) для яких регіонів України старіння населення не є значною проблемою регіонального розвитку (тобто питома вага дітей більше питомої ваги людей похилого віку)?

б) для яких регіонів України проблема старіння населення стоїть найбільш гостро?

в) для яких регіонів характерна найменша, а для яких – найбільша деформація статеві структури населення?

Відповідь обґрунтуйте.

Таблиця 6

Показники статево-вікової структури населення за регіонами України на 1 січня 2017 року (за даними Держслужби статистики України)

Регіони України	Розподіл постійного населення за окремими віковими групами за методологією МОП, %			Демографічне навантаження, на 1000 осіб у віці 16-59 років	Середній вік населення, років	Чоловіків на 1000 жінок, осіб
	0-14 років	15-64 роки	65 років і старше			
Україна ¹	15,4	68,4	16,2	632	41,2	863
<i>області</i>						
Вінницька	15,6	67,1	17,3	662	39,8	859
Волинська	19,8	67,3	12,9	639	38,1	893
Дніпропетровська	15,5	68,0	16,5	643	41,3	842
Донецька	12,6	68,2	19,2	654	43,9	831
Житомирська	16,6	67,2	16,2	661	39,9	868
Закарпатська	20,0	68,4	11,6	609	37,2	925
Запорізька	14,6	68,5	16,9	646	42,2	840
Івано-Франківська	17,2	68,8	14,0	603	38,9	897
Київська	16,6	68,1	15,3	634	39,4	856
Кіровоградська	15,2	67,1	17,7	669	41,6	852
Луганська	11,7	69,1	19,2	637	44,4	843
Львівська	16,4	69,1	14,5	599	39,8	901
Миколаївська	15,6	68,6	15,8	632	41,4	862
Одеська	16,8	68,0	15,2	635	40,8	887
Полтавська	14,1	68,4	17,5	631	41,6	854
Рівненська	20,5	67,1	12,4	641	37,8	904
Сумська	13,3	69,2	17,5	627	41,8	845
Тернопільська	16,0	68,6	15,4	613	39,2	878
Харківська	13,7	69,9	16,4	600	41,5	864
Херсонська	16,0	68,6	15,4	638	41,0	864
Хмельницька	15,8	67,5	16,7	661	39,5	866
Черкаська	14,0	67,7	18,3	656	41,6	847

Чернівецька	17,3	68,7	14,0	607	39,0	889
Чернігівська	13,6	67,2	19,2	684	41,6	832
<i>міста</i>						
Київ	16,0	69,8	14,2	592	39,6	861

¹ Без урахування тимчасово окупованих територій Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

6. Проведіть узагальнююче групування регіонів України за одним з 2-х варіантів: за особливостями демографічних процесів або за особливостями статеві-вікової структури. Для цього:

а) візьміть відповідні демографічні показники за регіонами України з попередніх таблиць (І варіант – загальні коефіцієнти народжуваності і смертності, коефіцієнт природного приросту, коефіцієнт дитячої смертності, сумарний коефіцієнт народжуваності, очікувана тривалість життя при народженні; ІІ варіант – питома вага населення молодшої вікової групи (0-14 років), працездатного населення (15-64 років) та старшої вікової групи (65+), демографічне навантаження, середній вік населення, кількість чоловіків на 1000 жінок);

б) проведіть лінійне шкалювання демографічних показників і знайдіть середній індекс для кожного регіону України в поточному році (табл. 14). Лінійне шкалювання означає трансформацію показників таким чином, щоб вони мали числові значення – індекси в інтервалі 0-1. Для цього за кожним показником визначаються екстремальні (найменші і найбільші) значення. Розрахунки індексів здійснюються за формулою 1:

$$I_j = \frac{X_{i,j} - X_{\min,j}}{X_{\max,j} - X_{\min,j}} \quad (1)$$

де I_j – індекс j -того показника з вибіркової сукупності, $j = 1, 2, 3 \dots N$ (N – кількість показників у вибірці, в обох варіантах таких показників 6);

$X_{i,j}$ – поточне значення j -того показника, $i = 1, 2, 3 \dots M$ (M – кількість об'єктів (регіонів України), які характеризуються j -тим показником, в І варіанті $M = 23$, в ІІ варіанті $M = 25$);

$X_{\min,j}$, $X_{\max,j}$ – найменше та найбільше значення i -того показника в ряду спостережень.

Відповідно до формули 1, об'єкт (регіон України) з найбільшим значенням певного показника має індекс, що дорівнює 1, а з найменшим – 0, індекси всіх інших об'єктів мають числові значення в інтервалі 0-1. Формула 1 використовується для обчислення індексів показників, які відображають позитивні властивості або ознаки об'єктів (у нашому випадку це загальний коефіцієнт народжуваності, коефіцієнт природного приросту, сумарний коефіцієнт народжуваності, очікувана тривалість життя при народженні, питома вага населення молодшої вікової групи (0-15 років) та працездатного населення (16-59 років), кількість чоловіків на 1000 жінок). Для показників, які відображають негативні тенденції і сторони об'єктів (наприклад, загальний

коефіцієнт смертності, коефіцієнт дитячої смертності, питома вага населення старшої вікової групи, демографічне навантаження, середній вік населення), індекси визначаються за формулою 2:

$$I_j = 1 - \frac{X_{i,j} - X_{\min,j}}{X_{\max,j} - X_{\min,j}} \quad (2)$$

Використання зворотних значень індексів для «негативних» показників за формулою 2 дає можливість коректно ранжувати регіони України за всіма демографічними показниками. Іншими словами, регіони з найбільшим значенням «позитивного» і найменшим значенням «негативного» демографічного показника мають вищий пріоритет у ряду ранжирування.

Середні значення індексів демографічних показників розраховуються за формулою 3:

$$I_{\text{сеп.}} = \frac{\sum_{j=1}^N I_j}{N} \quad (3)$$

де всі позначення попередні.

Заповніть табл. 7, вказавши всі обраховані індекси демографічних показників і середній індекс.

I варіант

Таблиця 7.1

Лінійне шкалювання показників демографічних процесів за регіонами України в 20__ році (індекси)

Регіони України	Індекси						середній індекс
	загальних коефіцієнтів		коефіцієнту природного приросту (скорочення)	коефіцієнту смертності дітей у віці до 1 року	сумарного коефіцієнту народжуваності	очікуваної тривалості життя при народженні	
	народжуваності	смертності					
області							
Вінницька							
Волинська							
Дніпропетровська							
Житомирська							
Закарпатська							
Запорізька							
Івано-Франківська							
Київська							
Кіровоградська							
Львівська							

Миколаївська							
Одеська							
Полтавська							
Рівненська							
Сумська							
Тернопільська							
Харківська							
Херсонська							
Хмельницька							
Черкаська							
Чернівецька							
Чернігівська							
<i>міста</i>							
Київ							

II варіант

Таблиця 7.2

Лінійне шкалювання показників статеві-вікової структури населення за регіонами України в 20__ році (індекси)

Регіони України	Індекси						середній індекс
	питомої ваги населення у віці			демографічного навантаження	середнього віку населення	кількості чоловіків на 1000 жінок	
	0-14 років	15- 64 років	65 років і більше				
області							
Вінницька							
Волинська							
Дніпропетровська							
Житомирська							
Закарпатська							
Запорізька							
Івано-Франківська							
Київська							
Кіровоградська							
Львівська							
Миколаївська							
Одеська							
Полтавська							
Рівненська							
Сумська							
Тернопільська							
Харківська							
Херсонська							

Хмельницька							
Черкаська							
Чернівецька							
Чернігівська							
<i>міста</i>							
Київ							

в) проведіть ранжирування за обрахованим середнім індексом і побудуйте графік Парето. Ранжирування регіонів України за станом їх демографічних процесів здійснюється в порядку збільшення середнього індексу. В результаті одержують послідовність, в якій місце (рейтинг) певного регіону за демографічними показниками однозначно визначає його положення серед інших адміністративно-територіальних одиниць України. Ця процедура виконується графічно на графіках Парето (впорядкування регіонів за їх рейтингом);

г) за допомогою графіка Парето проведіть групування регіонів України за станом демографічних процесів або за особливостями статеві-вікової структури населення.

7. До демографічних проблем ряд авторів відносять і проблеми міграційної привабливості регіонів. Заповніть табл. 8 та користуючись даними, обрахуйте загальний коефіцієнт міграційного приросту (скорочення) на 10 тис. наявного населення. Згрупуйте регіони України за сальдо міграції на регіони-донори (з негативним сальдо міграції), позначивши їх у таблиці червоним фоном, і регіони-реципієнти (з позитивним сальдо міграції). Подумайте і запишіть, які причини обумовили високу міграційну привабливість одних регіонів і повну міграційну непривабливість інших?

Таблиця 8

Міграції населення України за регіонами в 20__ році (за даними

Держслужби статистики України)

Регіони України	Середня чисельність населення, осіб	Усі потоки міграції, осіб			у т.ч. міждержавна міграція, осіб			Загальний коефіцієнт міграційного приросту (скорочення), на 10 тис. наявного населення
		прибулі	вибулі	сальдо міграції	прибулі	вибулі	сальдо міграції	
Україна ¹								
<i>області</i>								
Вінницька								
Волинська								
Дніпропетровська								
Донецька								
Житомирська								
Закарпатська								
Запорізька								

Івано-Франківська								
Київська								
Кіровоградська								
Луганська								
Львівська								
Миколаївська								
Одеська								
Полтавська								
Рівненська								
Сумська								
Тернопільська								
Харківська								
Херсонська								
Хмельницька								
Черкаська								
Чернівецька								
Чернігівська								
<i>міста</i>								
Київ								

8. За оцінками, в 2016 році в світі нараховувалося 31,1 млн. внутрішньо переміщених осіб (ВПО). В останні роки одним з найбільших джерел вимушеного внутрішнього переміщення стала Україна. Військова агресія Росії проти України, анексія Автономної Республіки Крим, проведення антитерористичної операції на Донбасі спричинили безпрецедентне внутрішнє і зовнішнє переміщення значної чисельності населення України. За останніми даними Міністерства соціальної політики, кількість ВПО на початок 2018 року в Україні становила 1 млн. 493 тисяч осіб. У 2016 році Україна входила в TOP-10 країн за чисельністю ВПО разом з Колумбією, Сирією, Іраком, Республікою Конго, Суданом, Нігерією, Йеменом, Південним Суданом, Афганістаном (*Джерело: GISCO, UNHCR Global Trends report 2016*). Зробіть письмовий аналіз для поточного року, відповівши на питання:

а) які регіони України є найпривабливішими для ВПО? Як Ви вважаєте, чому? Подумайте, чому ВПО обирають обмежене коло регіонів України для свого проживання, нехтуючи цілим рядом інших областей?

б) як змінюється чисельність ВПО в Україні протягом останніх років? Як Ви вважаєте, чому? Які регіони України є лідерами зі зменшення чисельності ВПО? В яких регіонах чисельність ВПО, навпаки, продовжує зростати?

Семінарське заняття 9. Господарський комплекс України, його структура і трансформація в ринкових умовах

ПЛАН

1. Економіка України як єдиний народногосподарський комплекс.

2. Структура економіки.
3. Особливості галузевої структури економіки

Контрольні запитання.

1. Поясніть сутність і визначить основні характеристики господарського комплексу національної економіки.
2. Проаналізуйте фактори формування господарського комплексу національної економіки.
3. Охарактеризуйте типи міжгалузевих комплексів.
4. Визначить і пояснить взаємозв'язок структурних елементів промислового комплексу.
5. Охарактеризуйте сфери АПК й обґрунтуйте його роль у господарському комплексі України.
6. Охарактеризуйте підсистеми сфери транспорту в Україні.
7. Визначить тенденції розвитку зв'язку на сучасному етапі.
8. Проаналізуйте особливості розвитку підгалузей будівельного комплексу України.
9. Визначить сутність й охарактеризуйте структуру соціального комплексу України.
10. Чим представлене інституціональне забезпечення соціального розвитку національної економіки України?

Тести для самоперевірки.

1. Термін «галузь» вживається переважно в значеннях:

- А. На макроекономічному.
- Б. Для позначення великих складових частин господарського комплексу.
- В. Для позначення більш дрібних складових частин підсистем господарського комплексу.
- Г. На мікроекономічному.

2. У паливний комплекс України не входять:

- А. Нафтовидобувна промисловість.
- Б. Вугільна промисловість.
- В. Торф'яна промисловість.
- Г. Хімічна промисловість.

3. За загальною класифікацією галузей народного господарства хімічний комплекс включає такі підгалузі:

- А. Хімічна промисловість.
- Б. Торф'яна промисловість.
- В. Хіміко-фармацевтична промисловість.
- Г. Нафтохімічна промисловість.

4. Залежно від просторових масштабів міжгалузеві комплекси поділяють на:

- А. Соціальні.

- Б. Територіальні.
- В. Рекреаційні.
- Г. Цільові.

5. Сукупність галузей промисловості України, яка включає нафтовидобувну, нафтопереробну, газову, вугільну і торф'яну промисловості, має назву:

- А. Промисловий.
- Б. Виробничий.
- В. Паливний.
- Г. Енергетичний.

6. Сукупність галузей матеріального виробництва і проектно-пошукових робіт, що забезпечують капітальне будівництво:

- А. Металургійний комплекс.
- Б. Будівельний комплекс .
- В. Аграрний комплекс країни (АПК).
- Г. Машинобудівний комплекс.

7. Міжгалузеві утворення у структурі всього господарства країни являють собою:

- А. Інтегральні промислові зони.
- Б. Міжнародні міжгалузеві комплекси.
- В. Інтегральні промислові райони.
- Г. Соціально-споживацький комплекс.

8. Інтегральна агропромислова зона – це :

- А. Територіальне зосередження агропромислових підприємств у межах певної частини природно-економічної зони.
- Б. Міжгалузеве утворення у структурі всього господарства країни.
- В. Територіальне зосередження всіх агропромислових підкомплексів у межах однієї природно-економічної зони.
- Г. Господарський комплекс, що розвиваються на основі інтеграції кількох господарських міжгалузових комплексів різних країн.

9. Соціальна інфраструктура складається із:

- А. Соціально-споживацького комплексу.
- Б. Житлово-комунального господарства.
- В. Побутового обслуговування.
- Г. Усе перелічене правильне.

10. Господарські комплекси, що розвиваються на основі інтеграції кількох господарських міжгалузових комплексів різних країн, відносять до:

- А. Макроекономічних міжгалузових комплексів.
- Б. Інтегральних промислових зон.
- В. Міжнародних міжгалузових комплексів.
- Г. Інтегральних промислових районів.

Семінарське заняття 10. Економіка України, як єдність регіональних соціально-економічних систем

ПЛАН

1. Економічна система регіону як ланка єдиного господарського комплексу.
2. Диференціація регіонів за рівнем розвитку продуктивних сил.
3. Основні проблеми та напрямки соціально-економічного розвитку регіонів.

Практичне заняття

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Мета: розглянути економічні проблеми регіонального розвитку України: сутність, причини, наслідки, можливі шляхи вирішення;
виявити особливості регіональної економічної політики, що проводиться в Україні.

Питання для обговорення:

1. Регіональний аналіз концентрації галузей господарства в Україні.
2. Регіональний аналіз розвитку малого підприємництва в Україні.
3. Регіональні проблеми банківсько-фінансового сектору економіки.
4. Регіональні проблеми модернізації господарського потенціалу.
5. Проблеми формування та мобільності креативного класу в Україні.
6. Економічна поляризація простору в Україні.
7. Рівні економічного розвитку та економічна нерівність регіонів України.
8. Рівні та індикатори конкурентоспроможності регіонів України.
9. Економічна безпека України та її складові. Рівні та індикатори економічної безпеки регіонів України.
10. Місце України в різних рейтингах країн світу за показниками економічного розвитку.
11. Регіональна економічна політика України.

Завдання до практичної роботи:

1. Важливою економічною характеристикою регіонів є тип структури економіки. В Україні виділяють 5 типів економіки регіонів – індустріальний, сільськогосподарський, промислово-аграрний, з орієнтуванням на сферу послуг і з домінуванням сфери послуг (у регіонах індустріального типу економіки частка промисловості становить понад 30 %; сільськогосподарського типу економіки – частка сільського господарства перевищує частку промисловості, а частка сфери послуг не перевищує 50 %; типу економіки з домінуванням сфери послуг – частка сфери послуг становить 60 % та більше; типу економіки з орієнтуванням на сферу послуг – частка сфери послуг становить 50-60 %; промислово-аграрного типу економіки –

частка промисловості перевищує або дорівнює частці сільського господарства, а частка сфери послуг не перевищує 50 %). Користуючись «Державною стратегією регіонального розвитку на період до 2020 року» (*Джерело: Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-п>*), з'ясуйте який тип економіки мають різні регіони України. Побудуйте картосхему України, на якій різним кольором покажіть тип економіки регіонів у 2018 році, а різною штриховкою – тип економіки регіонів у 1997 році. Порівняйте типи економіки регіонів України в 1997 і 2018 роках. Письмово зробіть висновок, вказавши які регіони змінили тип своєї економіки за цей період. У яких випадках це прогресивні зміни, а в яких – регресивні? Відповідь обґрунтуйте.

2. Важливим показником рівня економічного розвитку регіонів є сальдо надходжень до держбюджету та з держбюджету за регіонами України. За цим критерієм регіони України можна поділити на різні групи, які можна об'єднати у дві великі – регіони-донори та регіони-реципієнти, тобто з від'ємним та позитивним сальдо надходжень з регіонів до держбюджету та з держбюджету до регіонів. Які регіони України на сьогоднішній день є донорами, а які – реципієнтами? Наведіть відповідну картосхему. Стисло проаналізуйте її (*письмово*).

3. Користуючись Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджені Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277 (*Джерело: Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджені Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm*), побудуйте схему структури економічної безпеки регіону, зазначивши на схемі складові економічної безпеки та їх дефініції.

4. Оберіть одну зі складових економічної безпеки, зазначених Вами в попередньому завданні (окрім демографічної, соціальної та інвестиційно-інноваційної безпеки). Ознайомтеся з індикаторами обраної Вами складової (*Джерело: Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджені Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm*). Виділіть, які з цих індикаторів є стимуляторами, а які – дестимуляторами (наприклад, індикатори-стимулятори – звичайним шрифтом, а індикатори-дестимулятори – курсивом). Користуючись сайтом Державної служби статистики України, визначте для України всі індикатори обраної Вами складової економічної безпеки станом на 20__ рік. Користуючись додатком 2 Методичних рекомендацій, визначте, яке значення має кожний з цих індикаторів –

оптимальне, задовільне, незадовільне, небезпечне, критичне, мінімальне (абсолютно небезпечне). Відповідь оформіть у вигляді табл. 1.

Таблиця 1

Індикатори безпеки України в 20__ році¹

Індикатори	$X_{\text{опт}}$	$X_{\text{здв}}$	$X_{\text{нездв}}$	$X_{\text{небезп}}$	$X_{\text{крит}}$	$X_{\text{Укр}}$	Рівень

X_0 – величина індикатора, яка характеризується як мінімальний або абсолютно небезпечний рівень економічної безпеки та за якої рівень економічної безпеки дорівнює 0;

$X_{\text{крит}}$ – величина індикатора, яка характеризується як критичний рівень економічної безпеки та за якої рівень економічної безпеки дорівнює 0,2 або 20 % оптимального значення;

$X_{\text{небезп}}$ – величина індикатора, яка характеризується як небезпечний рівень економічної безпеки та за якої рівень економічної безпеки дорівнює 0,4 або 40 % оптимального значення;

$X_{\text{нездв}}$ – величина індикатора, яка характеризується як незадовільний рівень економічної безпеки та за якої рівень економічної безпеки дорівнює 0,6 або 60 % оптимального значення;

$X_{\text{здв}}$ – величина індикатора, яка характеризується як задовільний рівень економічної безпеки та за якої рівень економічної безпеки дорівнює 0,8 або 80 % оптимального значення;

$X_{\text{опт}}$ – величина індикатора, яка характеризується як оптимальний рівень економічної безпеки та за якої рівень економічної безпеки дорівнює 1, тобто дорівнює оптимальному значенню.

5. Проаналізуйте рівень економічної безпеки за регіонами України (Джерело: Білик Р. М. Конкурентоспроможність регіонів України в системі зміцнення їх економічної безпеки : дис. на здобуття наукового ступеня доктора економ. наук : спец. 08.00.05 – Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка / Р. М. Білик; Національна Академія Наук України ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». – Львів, 2017. – 459 с. – Режим доступу : http://shron1.chtyvo.org.ua/Bilyk_Rostyslav/Konkurentospromozhnist_rehioniv_Ukrainy_v_systemi_zmitsnennia_ikh_ekonomichnoi_bezpeky.pdf). Які регіони України в 2018 році мали високий рівень економічної безпеки, а які – критичний? Подумайте і письмово поясніть виявлені регіональні особливості економічної безпеки України.

6. Важливою характеристикою рівня економічного розвитку регіонів є їх конкурентоспроможність. Підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів є однією з трьох цілей державної регіональної політики, визначених у «Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року». Що таке конкурентоспроможність? (наведіть визначення поняття). З 2007 року Фонд

«Ефективне управління» аналізував конкурентоспроможність усіх 27-ми регіонів України за методологією розрахунку Індексу глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму. Дайте письмові відповіді на наступні питання:

а) за якими складовими Всесвітній економічний форум підраховує Індекс глобальної конкурентоспроможності країн світу? В які групи ці складові об'єднуються?

б) які стадії розвитку економіки країн світу виділяє Всесвітній економічний форум при аналізі цих складових? На якій з цих стадій знаходиться економіка України?

в) яке місце серед країн світу за Індексом глобальної конкурентоспроможності зайняла Україна в 2018 році? (*Джерело*: Індекс глобальної конкурентоспроможності. Информация об исследовании и его результаты [Електронний ресурс] // Гуманитарные технологии: аналитический портал. – Режим доступа : <http://gtmarket.ru/ratings/global-competitiveness-index/info#ukraine>);

г) яке місце серед країн світу в 2017-2018 рр зайняла Україна за окремими складовими конкурентоспроможності? За якими складовими позиції України найсильніші? Найслабші? (*Джерело*: Позиція України в рейтингу країн світу за індексом глобальної конкурентоспроможності 2017-2018 [Електронний ресурс] // Економічний дискусійний клуб. Всесвітній Економічний Форум. – Режим доступу: <http://edclub.com.ua/analytika/pozyciya-ukrayiny-v-reytingu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-2>).

7. Наведіть результати підрахунків індексу конкурентоспроможності регіонів України. Письмово їх проаналізуйте.

8. Рядом науково-дослідних організацій та окремими дослідниками України протягом останніх років були зроблені власні спроби відповідних економічних досліджень. Ознайомтеся з однією з них (*на вибір студента*):

1) Конкурентоспроможність регіонів та регіональна оцінка ділового клімату в Україні [Електронний ресурс] // Міжнародний центр перспективних досліджень. За фінансової підтримки Офіційної Допомоги з метою розвитку від Словачкої Республіки. – Режим доступу: http://icps.com.ua/assets/uploads/images/images/eu/konkurentospromozhn_st_prezentac_ua.pdf.

2) Калініна А. Г. Оцінка конкурентоспроможності регіонів України [Електронний ресурс] / А. Г. Калініна // Інтелект XXI. – 2016. – № 4. – С. 14-20. – Режим доступу : file:///C:/Users/kafedra/Downloads/int_XXI_2016_4_4.pdf.

3) Захарченко С. В. Конкурентоспроможність регіонів України та стратегічні аспекти її підвищення (у контексті підходу фахівців IMD-Lausanne) [Електронний ресурс] / С.В. Захарченко // Регіональна економіка. – 2015. – № 3. – С. 44-51. – Режим доступу : http://ird.gov.ua/pe/re201503/re201503_044_ZakharchenkoSV.pdf.

4) Білик Р. М. Конкурентоспроможність регіонів України в системі зміцнення їх економічної безпеки : дис. на здобуття наукового ступеня доктора економ. наук : спец. 08.00.05 – Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка / Р. М. Білик; Національна Академія Наук України ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». – Львів, 2017. – 459 с. – Режим доступу : http://shron1.chtyvo.org.ua/Bilyk_Rostyslav/Konkurentospromozhnist_rehioniv_Ukrainy_v_systemi_zmitsnennia_ikh_ekonomichnoi_bezpeky.pdf (див. підрозділ 2.3. *Конкурентні переваги регіонів та їх вплив на економічну безпеку України*).

Письмово проаналізуйте обрану Вами методику визначення регіональної конкурентоспроможності та рейтинг регіонів України за цією методикою. Наведіть відповідну картосхему чи гістограму.

9. Зберіть інформацію про сучасне місце України в різних рейтингах країн світу за показниками економічного розвитку, крім рейтингу за індексом глобальної конкурентоспроможності (наприклад, рейтинг валового внутрішнього продукту, рейтинг валового національного доходу, рейтинг економічної свободи, рейтинг ведення бізнесу, рейтинг захисту прав власності, рейтинг міжнародної торгівлі, рейтинг споживання електроенергії, рейтинг продовольчої безпеки, рейтинг за індексом економіки знань та інші). Відзначте, за якими показниками розраховують зазначені Вами рейтинги (*не менше 5-ти рейтингів*). Заповніть табл. 2.

Джерела:

1) Украина [Електронний ресурс] // Информационно-аналитический портал «Гуманитарные технологии». – Режим доступу : <http://gtmarket.ru/countries/ukraine/ukraine-info>

2) Рейтинги стран и регионов [Електронний ресурс] // Информационно-аналитический портал «Гуманитарные технологии». – Режим доступу : <http://gtmarket.ru/research/countries-ranking>

Таблиця 2

Місце України в міжнародних рейтингах за економічними показниками

Назва рейтингу	Організація або джерело	Місце / кількість країн	Рік	Показники, за якими розраховується рейтинг

Семінарське заняття 11. Інституціональні форми інтеграції у світове господарство

ПЛАН

1. Суть і значення міжнародних зв'язків України.

2. **Форми зовнішньоекономічної діяльності. Економічна інтеграція, її суть та форми.**
3. **Суть та принципи формування механізму зовнішньоекономічної діяльності.**

Контрольні запитання:

1. Хто з представників інституціоналізму започаткував теорію постіндустріального суспільства?
2. Які інститути називають базовими і чому?
3. Які права утворюють так звану тріаду власницьких правомочень?
4. Які недоліки має приватна власність?
5. Що таке приватизація державного майна?
6. Які функції виконує конкуренція?
7. Якими негативними наслідками характеризується діяльність монопольних утворень?
8. Які способи приватизації існують в Україні?
9. Що являє собою конкурентна політика, чим вона відрізняється від антимонопольної?
10. Які регіони України є найбільш привабливими для розвитку малих підприємств і чому?

Тести для самоперевірки:

1. Кого з перерахованих економістів можна віднести до основоположників інституціонального напрямку економічної теорії?

- А. А. Сміт.
- Б. Т. Веблен.
- В. Дж. Гелбрейт.
- Г. Р. Коуз.

2. Що можна віднести до методологічних особливостей інституціоналізму?

- А. Економічний лібералізм.
- Б. Міждисциплінарний підхід.
- В. Соціальна справедливість.
- Г. Правильної відповіді немає

3. Сукупність відносин між суб'єктами господарювання з приводу привласнення засобів виробництва та його результатів – це:

- А. Експропріація.
- Б. Власність.
- В. Приватизація.
- Г. Націоналізація.

4. Структура ринку, що характеризується наявністю великої кількості незалежних виробників однакової продукції, які не можуть впливати на загальний рівень цін і обсяг реалізації галузі, має назву:

- А. Досконала конкуренція.

Б. Монополістична конкуренція.

В. Олігополія.

Г. Абсолютна монополія.

5. Який вид контракту використовують у випадках, коли мають місце випадкові відносини між агентами, низький рівень невизначеності, а ресурс не є специфічним?

А. Класичний.

Б. Неокласичний.

В. Реляційний.

Г. Відносницький.

6. Хто з економістів першим розмежував поняття «бізнесмен» і «підприємець»?

А. Р. Кантільйон.

Б. Ж.-Б. Сей.

В. Й. Шумпетер.

Г. К. Маркс.

7. Яку назву має товариство, якщо тільки частина його учасників несе повну відповідальність?

А. Повне.

Б. Обмеженою відповідальністю.

В. Командитне.

Г. Акціонерне.

8. Протягом якого періоду масово використовувалась сертифікатна приватизація в Україні?

А. 1988-1992 роки (перший етап приватизації).

Б. 1993-1994 роки (другий етап приватизації).

В. 1995-1999 роки (третій етап приватизації).

Г. Починаючи з 2000 року (четвертий етап приватизації).

9. В якому документі вперше в Україні було визначено поняття договору?

А. Конституція України.

Б. Цивільний кодекс України.

В. Господарський кодекс України.

Г. Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції».

10. Який закон України містить основні поняття конкурентного законодавства?

А. Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції в підприємницькій діяльності (1992).

Б. Про Антимонопольний комітет України (1993).

В. Про захист від недобросовісної конкуренції (1996).

Г. Про захист економічної конкуренції (2001).

5. Методичні рекомендації для вирішення задач

Територіальна спеціалізація визначається за допомогою Індексу локації виробництва (I_L):

$$I_L = \frac{P_p}{P_K} \div \frac{\sum P_p}{\sum P_K}, \quad (1)$$

де P_p – обсяг певного виду продукції, що виробляється в конкретному регіоні (території); P_K – обсяг цієї ж продукції, що виробляється в країні; $\sum P_p$ – обсяг всієї продукції, що виробляється в цьому регіоні; $\sum P_K$ – обсяг всієї продукції, що виробляється в країні.

Коефіцієнт виробництва продукції регіону на душу населення:

$$K\partial = \frac{П_{гал.p.}}{П_{нас.p.}}, \quad (2)$$

де $П_{гал.p.}$ – питома вага галузі регіону у виробництві продукції відповідною галуззю в масштабі всієї країни, $П_{нас.p.}$ – питома вага населення в загальному населенні країни.

Коефіцієнт міжрайонної товарності дає можливість оцінити потенціал регіону й точніше визначити його місце в товарообміні:

$$K_{м.т.} = \frac{В_{вив.p.}}{В_{вир.p.}}, \quad (3)$$

де $В_{вив.p.}$ – вартість продукції даної галузі регіону, що вивозиться за його межі; $В_{вир.p.}$ – загальна вартість продукції, що виробляється в регіоні.

Продуктивність праці ($П_{пр}$):

$$П_{пр} = \frac{П}{P}, \quad (4)$$

де $П$ – величина виготовленого продукту; P – затрати живої праці.

Фондовіддача (Φ_B):

$$\Phi_B = \frac{П}{\Phi}, \quad (5)$$

де Φ – вартість основних виробничих фондів.

Матеріаловіддача (M_B):

$$M_B = \frac{П}{M}, \quad (6)$$

де M – матеріальні затрати на виготовлення продукції.

Рівень економічної активності відображує частину економічно активного населення у загальній його чисельності, й визначається за формулою:

$$E_A = \frac{K_A}{K_H} \cdot 100\%, \quad (7)$$

де K_A – чисельність економічно активного населення; K_H – чисельність населення країни.

Рівень безробіття (U) визначається за формулою:

$$U = \frac{F}{R} \cdot 100\%; \quad F = F_{CB} + F_{\Phi B} + F_{ЦБ}; \quad R = K_H - K_{НП} - K_B$$

$$\text{або } R = F + L, \quad (8)$$

де F – кількість офіційно зареєстрованих безробітних, у тому числі: F_{CB} – кількість структурнобезробітних; $F_{\Phi B}$ – кількість фрикційнобезробітних; $F_{ЦБ}$ – кількість циклічнобезробітних; K_H – кількість населення; $K_{НП}$ – непрацездатні; K_B – кількість вибулих зі складу робочої сили; R – кількість офіційно зареєстрованої робочої сили, L – кількість зайнятих.

$$\text{Рівень зайнятості (3):} \quad Z = 100\% - U \quad (9)$$

Індекс Ласпейреса:

$$IL = \frac{\sum P_i^1 \cdot Q_i^0}{\sum P_i^0 \cdot Q_i^0}, \quad (10)$$

де P_i^0 – рівень цін i -го блага в базисному році; P_i^1 – рівень цін i -го блага у поточному році; Q_i^0 – кількість i -го блага у базисному році.

Індекс Пааше:

$$IP = \frac{\sum P_i^1 \cdot Q_i^1}{\sum P_i^0 \cdot Q_i^0}, \quad (11)$$

де P_i^0 – рівень цін i -го блага у базисному році; P_i^1 – рівень цін i -го блага в поточному році; Q_i^0 – кількість i -го блага в базисному році. Q_i^1 – кількість i -го блага в поточному році.

Індекс Фішера:

$$IF = \sqrt{IL \cdot IP} \quad (12)$$

За виробничим методом валовий національний продукт ($ВНП$) визначають як різницю між обсягом виробленої продукції та поточними витратами на придбання сировини, матеріалів, послуг інших підприємств:

$$ВНП = ВВ - МВ + КН - С, \quad (13)$$

де $ВВ$ – валовий випуск; $МВ$ – матеріальні витрати; $КН$ – непрямі податки; $С$ – субсидії.

За видатками $ВНП$ включає в себе суму видатків всіх макроекономічних суб'єктів на придбання кінцевих товарів:

$$GNP = C + I_g + G + NE, \quad (14)$$

де C – споживчі видатки; I_g – валові приватні внутрішні інвестиції ($I_g = I_n + A$); G – державні видатки; NE – чистий експорт (різниця між експортом та імпортом: $NE = Exp - Imp$).

За доходами BHP обчислюється як сума всіх факторних доходів учасників виробництва, а для балансування додають амортизацію та непрямі податки.

$$GNP = W + R + i + p + A + T_n, \quad (15)$$

де W – заробітна плата найманих робітників; R – рента; i – відсотки за капітал; p – валовий прибуток; A – амортизація; T_n – непрямі податки.

Розрахунок валового внутрішнього продукту (BHP (GIP)):

$$GIP = GNP - NE, \quad (16)$$

Економічний результат природоохоронних заходів (P) виражається у:

$$P = \Pi Z + \Delta D, \quad (17)$$

де ΠZ – величина попереджених річних економічних збитків від забруднення середовища; ΔD – величина річного приросту доходів від поліпшення виробничих результатів діяльності підприємств чи групи підприємств.

Величина попереджених економічних збитків від забруднення навколишнього середовища розраховується за формулою:

$$\Pi Z = Z_1 - Z_2, \quad (18)$$

де Z_2 та Z_1 – відповідно збитки до і після проведеного заходу.

Витрати на здійснення природоохоронних заходів (B):

$$B = K + T_n \cdot C, \quad (19)$$

де K – капіталовкладення на природоохоронний захід; T_n – нормативний термін окупності капіталовкладень, величина, обернена нормативному коефіцієнтові ефективності капіталовкладень ($E_n = 0,12$); C – поточні багаторазові витрати на природоохоронний захід.

Якщо періоди будівництва (реконструкції), а також проектні строки експлуатації природоохоронних споруд, величини витрат і результат у період експлуатації істотно не змінюються в часі, то порівняння варіантів природоохоронних заходів може проводитися за величиною їхнього річного чистого економічного ефекту ($ЧЕ$). Вибір найкращого з кількох варіантів природоохоронних заходів у такому разі здійснюється за формулою:

$$ЧЕ = (P - B) \rightarrow \max. \quad (20)$$

Якщо ж природоохоронні заходи характеризуються неоднаковими періодами будівництва (реконструкції), а також термінами експлуатації, необхідно проводити сумування економічних ефектів за період експлуатації з урахуванням фактора часу.

6.Засоби оцінювання

Контроль знань здобувачів вищої освіти з дисципліни «Національна та регіональна економіка» ґрунтується на застосуванні рейтингової системи оцінювання. Для визначення рейтингової оцінки курс дисципліни «Національна та регіональна економіка» поділяється на 2 основні змістові модулі, у межах яких розподілені теми.

Для здобувачів вищої освіти денної форми навчання використовуються наступні засоби оцінювання:

- поточний контроль реалізується у формі опитування, виступів на семінарських заняттях, експрес-контролю, контролю засвоєння навчального матеріалу, правильності виконання практичних завдань та розрахунків, у тому числі запланованих на самостійне опрацювання тощо;
- два рубіжних контролів;
- іспит.

Для здобувачів вищої освіти заочної форми навчання засоби оцінювання: захист контрольної роботи, підсумковий контроль у формі екзамену: тести, розв'язання задачі.

До основних завдань контролю знань належать:

- оцінювання рівня засвоєння здобувачами вищої освіти програмного матеріалу дисципліни;
- інформування здобувачів вищої освіти про якість їх роботи над вивченням дисципліни;
- мотивація здобувачів вищої освіти до систематичної активної роботи протягом семестру;
- аналіз успішності та вплив викладача на процес самостійної роботи здобувачів вищої освіти і ефективність навчального процесу в цілому.

Контроль дозволяє вимірювати й оцінювати здобуті здобувачами вищої освіти у процесі навчання знання, уміння та навички, тому він відіграє важливу роль у забезпеченні належного рівня підготовки фахівців.

Під час вивчення дисципліни застосовується поточний рейтинговий контроль знань здобувачів вищої освіти. Підсумкове (завершальне) оцінювання знань здобувачів вищої освіти з дисципліни здійснюється, згідно з встановленим у НУЗП порядком, за 100-бальною шкалою з урахуванням результатів поточного модульного контролю.

В процесі поточного контролю здійснюється перевірка запам'ятовування та розуміння програмного матеріалу набуття вміння і навичок конкретних розрахунків та обґрунтувань, опрацювання, публічного та письмового викладу (презентації) певних питань дисципліни.

Поточний контроль здійснюється в двох формах:

- контроль систематичності та активності роботи здобувачів вищої освіти протягом семестру над вивченням програмного матеріалу дисципліни;

- модульний проміжний контроль.

У разі невиконання завдань поточного контролю з об'єктивних причин, здобувач вищої освіти має право скласти їх індивідуально до останнього практичного заняття за дозволом декана. Порядок такого контролю визначає викладач.

Об'єктом поточного контролю знань здобувачів вищої освіти є:

- відвідування лекційних та семінарських занять;
- систематичність та активність роботи на семінарських і практичних заняттях;
- виконання обов'язкового завдання для самостійного опрацювання;
- виконання одного з вибіркового завдання для самостійного опрацювання;
- участь в конференціях та олімпіадах.

Контроль систематичності та активності роботи здобувача вищої освіти протягом семестру базується на оцінюванні активності та рівня знань здобувачів вищої освіти при обговоренні питань семінарських занять.

Критерії оцінювання: активність здобувачів вищої освіти в обговоренні питань семінарів вимірюється середнім значенням одержаних впродовж семестру оцінок.

Рейтинговий (модульний) контроль здійснюється у формі контрольних робіт за окремими частинами дисципліни (модулями).

Підсумкове оцінювання знань. Загальна підсумкова оцінка знань з дисципліни складається з суми балів за результати поточного та модульного контролю. До заліково-екзаменаційної відомості заносяться сумарні результати в балах за 100-бальною шкалою, 4-х бальною національною шкалою та за шкалою ECTS.

Кожен змістовний модуль оцінюється за 100-бальною шкалою. Підсумковий контроль визначається як середня двох контролів за перший та другий модулі.

Іспит (залік) проводиться за наявності незадовільної оцінки підсумкового модуля або за вибором здобувача вищої освіти.

№ п/п	Поточна навчальна діяльність	Кількість балів								
		Робота на лекції	Активна участь у дискусії	Презентація	Практичні заняття			Контрольна робота	Індивідуальне завдання	Разом
					Присутність на прак. занятті	Опанування практичними навичками	Тестовий контроль			
1	Змістовий модуль 1 (6 лекц., 3 практ. зан.)	6			3	30	30	21	10	100
	Тема 1.	1			0,5	5	5			11,5
	Тема 2.	1			0,5	5	5			11,5
	Тема 3.	1			0,5	5	5			11,5
	Тема 4.	1			0,5	5	5			11,5
	Тема 5.	1			0,5	5	5			11,5
	Тема 6.	1			0,5	5	5			11,5
	Контрольна робота							21		21
	Індивідуальне завдання								10	10
2	Змістовий модуль 2 (6 лекц., 3 практ. зан.)	6			3	30	30	21	10	100
	Тема 7.	1			0,6	6	6			13,6
	Тема 8.	1			0,6	6	6			13,6
	Тема 9	1			0,6	6	6			13,6
	Тема 10	1			0,6	6	6			13,6
	Тема 11	2			0,6	6	6			13,6
	Контрольна робота							21		21
	Індивідуальне завдання								10	10
	Разом	12			6	60	60	42	20	200/ 2 =100

Критерії оцінювання

Поточне тестування та самостійна робота											Підсумковий тест (екзамен)	Сума
Змістовий модуль 1						Змістовий модуль 2					40	100
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11		
5	5	5	5	6	6	6	6	6	5	5		

T1, T2 ... T12 – теми змістових модулів.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Таблиця співвідношення національної та ECTS			
Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
85-89	B	добре	
75-84	C		
70-74	D	задовільно	
60-69	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
1-34	F	незадовільно з обов’язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов’язковим повторним вивченням дисципліни

Питання до підсумкового контролю (екзамену) курсу «Національна та регіональна економіка»

1. Предмет і завдання науки про національну та регіональну економіку.
2. Розміщення продуктивних сил і територіальна організація виробництва, їх суть та особливості.
3. Моделі й методологічні основи національної та регіональної економіки. Розвиток науки та її основні напрямки.
4. Зв'язок науки з іншими економічними дисциплінами, взаємодія її з природничими, технічними науками.
5. Сутність методу, методики та методології розміщення виробництва.
6. Класифікація методів дослідження. Охарактеризуйте традиційні методи розміщення виробництва.
7. Нові або сучасні методи розміщення виробництва.
8. В чому суть методу геопросторової парадигми? Назвіть головні ознаки парадигми розвитку економіки регіону.
9. Методи економічного обґрунтування галузевого розміщення виробництва та їх етапи.
10. Розкрийте суть балансових методів оцінки розміщення підприємств.
11. Поняття закону і закономірності, їх взаємозв'язок.

12. Основні закономірності розміщення продуктивних сил.
13. Принципи розміщення продуктивних сил.
14. Регіоналізм у системі соціально-економічного розвитку держави.
15. Економічний район, його головні ознаки, районоутворюючі фактори.
16. Принципи і критерії виділення великих економічних районів.
17. Форми територіальної організації продуктивних сил економічних районів.
18. Мережа економічних районів України.
19. Територіальний поділ праці як основа спеціалізації економічних регіонів.
20. Фактори суспільної організації виробництва у регіоні.
21. Спеціалізація економічних регіонів. Суть територіальної та галузевої спеціалізації регіону. Економічна ефективність спеціалізації та її показники.
22. Сутність державної регіональної економічної політики
23. Об'єкти і суб'єкти державної регіональної політики.
24. Основні цілі державної регіональної економічної політики.
25. Завдання державної регіональної політики.
26. Поняття і суть механізму реалізації державної регіональної економічної політики.
27. Цільова організаційно-правова база реалізації державної регіональної економічної політики.
28. Основні важелі та інструменти механізму реалізації державної регіональної економічної політики.
29. Спеціальні (вільні) економічні зони, як один із засобів реалізації державної регіональної економічної політики.
30. Міжрегіональне і прикордонне співробітництво, як інструмент реалізації державної регіональної економічної політики.
31. Природно-ресурсний потенціал та його структура.
32. Класифікація природних ресурсів.
33. Економічна оцінка природно-ресурсного потенціалу.
34. Ресурсозбереження як головний напрямок використання природно-ресурсного потенціалу.
35. Чисельність населення України та показники, що її характеризують.
36. Трудовий потенціал України та його відтворення.
37. Розселення населення та фактори, що на нього впливають.
38. Міграції населення, їх види та причини.
39. Державна політика зайнятості та її напрямки.
40. Економіка України як єдиний народногосподарський комплексі.
41. Структура економіки.
42. Особливості галузевої структури економіки.
43. Економічна система регіону як ланка єдиного господарського

комплексу.

44. Диференціація регіонів за рівнем розвитку продуктивних сил.

45. Основні проблеми та напрямки соціально-економічного розвитку регіонів.

46. Суть і значення міжнародних зв'язків України. Форми зовнішньоекономічної діяльності.

47. Економічна інтеграція, її суть та форми.

48. Суть та принципи формування механізму зовнішньоекономічної діяльності.

8. Методичне забезпечення

1. Методичні вказівки до проведення семінарських та практичних занять з курсу «Національна та регіональна економіка» для здобувачів вищої освіти спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування», освітня програма (спеціалізація) «Регіональне управління» / Укл. І.А. Нечаєва. – Запоріжжя: НУЗП, 2020, 61 с.

2. Методичні вказівки до виконання самостійної та індивідуальної роботи з курсу «Національна та регіональна економіка» для здобувачів вищої освіти спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування», освітня програма (спеціалізація) «Регіональне управління» / Укл. І.А. Нечаєва. – Запоріжжя: НУЗП, 2020, 18 с.

3. Методичні вказівки до виконання контрольної роботи з курсу «Національна та регіональна економіка» для здобувачів вищої освіти спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування», освітня програма (спеціалізація) «Регіональне управління» / Укл. І.А. Нечаєва. – Запоріжжя: НУЗП, 2020, 29 с.

9. Рекомендована література

Основна

1. Чернявська О. В. Національна економіка. Навч. посіб. Київ: Алерта, 2018. 502 с.

2. Завадських Г.М. Регіональна економіка: Навч. посібн. 1 вид. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. 556 с. URL: <http://elar.tsatu.edu.ua/bitstream/123456789/4286/1/Завадських%20ГМ%20Регіональна%20економіка%20на%20утверждение.pdf>

3. Старостенко Г. Г., Онишко С. В., Поснова Т. В. Національна економіка: навч. посібник. Київ: Ліра-К, 2016. 432 с. URL: <http://lira-k.com.ua/preview/12048.pdf>

4. Сімків Л. Є., Палійчук У. Ю. Національна та регіональна економіка : методичний комплекс. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2016. 74 с.

5. Дзьоба О. Г., Сімків Л.Є. Регіональна економіка: методичний комплекс. Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2014. 72 с.

Допоміжна

1. Гринів Л. С., Кічурчак М. В. Національна економіка: навч. посібник. Львів: “Магнолія 2006”. 2008. 464 с.
2. Манів З. О., Луцький І. М., Манів С. З. Регіональна економіка: навч. посіб. Львів. «Магнолія 2006», 2007. 562 с.
3. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
4. Національна економіка: навч. посібник./ Решетіло В.П. (заг. ред.). Х.: Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. Харків: ХНАМГ, 2009. 386 с.
5. Національна економіка: Навч. посібн. / за ред. В.М.Тарасевича. Київ: ЦУЛ, 2009. 280 с.
6. Національна економіка: тексти лекцій / О.П. Тищенко, А.С. Никифоров, Т.Ф. Куценко та ін. / за ред. А.Г. Савченка. Київ: КНЕУ, 2007. 464 с.
7. Нечасва, І. А. Визначення, ознаки та характеристики старопромислового регіону // Збірник центру наукових публікацій «Велес» за матеріалами V міжнародної науково-практичної конференції: «Осінні наукові читання», 1 частина м. Київ: збірник статей (рівень стандарту, академічний рівень). Київ: Центр наукових публікацій, 2016. С.105-114.
8. Нечаєва, І. А. Аналіз формування та витрачання публічних фондів грошових коштів в умовах бюджетної децентралізації . *Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка"*. URL: <http://www.m.nayka.com.ua/?op=1&j=efektyvna-ekonomika&s=eng&z=5429>
9. Нечаєва, І. А. Напрями, особливості та проблеми формування та використання місцевих фінансів в Україні в умовах бюджетної децентралізації. *Економіка та держава*. 2017. № 7. С. 40 – 48.
10. Нечаєва, І. А. Бюджетна децентралізація: підсумки, результати та наслідки перших етапів її впровадження для місцевих фінансів (на прикладі Запорізької області). *Інвестиції : практика та досвід*. 2017. № 19. С. 72 – 81.
11. Nechaeva I., Kalishchuk K. Analysis of broadcasting segment of media market in Ukraine and its potential. *Економічний вісник Запорізького національного технічного університету*. 2017. № 1. С. 53 – 57.
12. Nechaeva I. A., Shostak M.D. Analysis of macro-economic influence on development of a small enterprise in Ukraine. *Економічний вісник Запорізького національного технічного університету*. 2017. № 2. С. 74 – 78.
13. Нечаєва І. А. Реформа системи соціального страхування як засіб зміцнення соціально-економічної безпеки України в умовах перманентної кризи. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 4. – URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1634>. DOI: [10.32702/2307-2156-2020.4.58](https://doi.org/10.32702/2307-2156-2020.4.58)
14. Iryna Nechayeva (2020) “Analysis of state and development of industrial infrastructure in Zaporizhzhya region”, *Roczniki Ekonomiczne KPSW w Bydgoszczy Roczniki Ekonomiczne* Vol. 12 , pp. 137-150, available at:

<http://kpsw.edu.pl/nauka-i-rozwoj/roczniki-ekonomiczne-kpsw/roczniki-ekonomiczne-nr-12>

15. Нечаєва І. А. Оцінка прозорості та відкритості комунального підприємства (установи, організації) як запорука ефективного використання місцевих фінансів і територіального розвитку. *Проблеми економіки*. 2020. №2. С. 265–273.

<https://doi.org/10.32983/2222-0712-2020-2-265-273>.

16. Нечаєва І. А. Податкова реформа в умовах євроінтеграційних процесів та кризи: можливі результати для України. *Modern Economics*. 2020. № 22(2020). С. 64–71. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V22\(2020\)-10](https://doi.org/10.31521/modecon.V22(2020)-10).

17. Нечаєва І. А., Лаврінченко В. О. Сучасний стан інвестування в економіку запорізького регіону в контексті зміцнення його соціально-економічної безпеки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 24. С. 152–158. DOI: 10.32702/2306-6814.2020.24.152

18. Нечаєва І. А., Рощина Д. С. Використання організаційно-фінансового механізму державно-приватного партнерства: досвід Великобританії. *Ефективна економіка*. 2020. № 12. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8407>. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.12.82

Інформаційні ресурси

1. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua>

2. Геопортал адміністративно-територіального устрою. URL: <http://atu.minregion.gov.ua>

3. Децентралізація влади. URL: <https://decentralization.gov.ua>

4. Науково-практичний журнал «Регіональна економіка» URL: <http://re.gov.ua>

5. Громадська рада при Міністерстві регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. URL: <http://www.minregion.org.ua/index.php?lang=uk>

6. РМАР. Відкрите просторове планування. URL: <http://pmap.minregion.gov.ua/index.php?r=map%2Findex&typeAto=region>